

Kral Aziz Ladislas, Kronikler, Efsaneler ve Mucizeler

King St. Ladislas, Chronicles, Legends and Miracles

LÁSZLÓ VESZPRÉMY*

Çeviren

Ebru Emine OĞUZ**

Öz

Macar kronik versiyonları ve Latin efsaneleri Kral Aziz Ladislas (1077–1095 hükümdar, 1192’de aziz ilan edilmiştir) figürü hakkında pek çok bilgi ortaya koymaktadır. Bahsi geçen kaynakların tümü, hayatta kalan göçebe geleneklerinin, Macar kraliyet sarayının şövalyelik fikirlerinin, Angevin sarayının Fransız haçlı geleneklerinin ve 1241–42’de Moğollara karşı verilen mücadele anılarının genişletilmiş ve eklemeler yapılmış versiyonlarıdır. Bu makale Birinci Haçlı Seferi’nin kurgusal lideri ve imparatorluk tahtının kurgusal halefi olmak gibi motiflerin bir kısmına odaklanmaktadır. Ayrıca efsaneler ve kronikler arasındaki metinsel farklılıklarla yüzleşmekte olan çalışmamız, hagiografik ve litürjik metinlerin onun putperestlere karşı verdiği mücadeleleri neden ihmal ettiği sorusuna da cevap vermeye çalışmaktadır.

Anahtar kelimeler: Macar tarihi, ortaçağ hagiografisi, kutsal krallar, saray kültürü, haçlı seferleri.

Abstract

Much can be read in the Hungarian chronicle versions and Latin legends about the figure of King St. Ladislas (reigned 1077–1095, canonized 1192), the most

* Prof. Dr., Pázmány Péter Catholic University, e-posta: veszpremlaszlo@gmail.com, Bu makale 2018 yılında Saeculum Christianum dergisinin XXV. Cildinde, 140-163 numaralı sayfa aralığında yayımlanmıştır.

** Dr., e-posta: ouzebru2000@gmail.com; Orcid: 0000-0002-1653-3325

popular saint in Hungary by the middle of the fourteenth century. These sources are all enlarged and interpolated representation of the elements of the surviving nomad traditions, the chivalric ideas of the Hungarian royal court, elements of the French crusader traditions of the Angevin court, the memory of the struggle against the Mongols in 1241–42. This paper focuses on some of these motifs, like becoming a fictive leader of the First crusade, and a fictive successor to the imperial throne. The paper confronts the textual differences between the legends and the chronicles and tries to answer the question why the hagiographic and liturgical texts neglect his fights against the heathen.

Keywords: Hungarian history, medieval hagiography, holy kings, courtly culture, crusades

Macar devlet otoritesinin temelleri on ikinci yüzyılın sonlarına yani Macar aziz krallarının kültlerine (Stephen, Ladislas ve Prens Emeric), özellikle de apostolik kral Stephen'ın Kilise ve devleti düzenlediği kült dayanmaktadır. Onun kült, gelenek ve kalıntıları Macar taç giyme tören ve kurallarının gelişiminde kilit bir rol oynamıştır. Üç kralın kültü, on üçüncü yüzyıldan itibaren Köln'deki üç bilgeye duyulan saygı modeli üzerine kutsallaştırılmış olup; bunlar, *Legenda Aurea*'nın¹ Macaristan'a ait ilâve bölüme dâhil edilen efsanelerdir. Bu süreçte dikkat çeken bir aşama ise Macar kraliyet azizlerinin kalıntıları Avrupa'nın önemli hac yerlerine dağıtılırken (Roma, Köln, Bari vb.), Anjoulu Louis'in 1367 yılında Aachen'de Macar şapelini kurması olmuştur. Hayatta kalan hazinelerle birlikte, Macar olmayanları özel ve yerel yorumlarla Macar tarihiyle tanıştıran dinî kitaplar da ele geçirilmiştir. Macaristan'da krala ilişkin efsanelerinin ulusal ve siyasî etkileri, kralın otoritesinin ve millî gururun temsiline katkıda bulunmuştur.

1077–1095 yılları arasında hüküm süren Kral Ladislas'a dair çeşitli bilgiler kronikler, efsaneler, litürjik okumalar ve dualar üzerinden elde edilmiştir². Bazı durumlarda üç çeşit kaynakta da benzer motifler göze

¹ G. Klaniczay, E. Madas, La Hongrie, in: Hagiographies: Histoire internationale de la littérature hagiographique latine et vernaculaire en Occident des origines à 1550, G. Philippart (ed.), Turnhout 1996; Vol. 2, s. 103-160; Gy. Poszler, Az Árpád-házi szent királyok a Magyar középkor századaiban. [The holy kings of the Árpád dynasty in the middle ages, Orta çağda Árpád hanedanının kutsal kralları]: Történelem - kép: szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon, Á. Mikó, K. Sinkó (edd.), Budapest 2000, s. 170-187.

² For the edition of *Legenda S. Ladislai regis*, in: *Scriptores rerum Hungaricarum*, I. Szentpétery (ed.), Vols. 1-2, Budapest 1937-1938 (further SRH) 2: s. 507–528, ayrıca I. Hajdú'nun son eleştirel baskısına bakınız, *Vita sancti Ladislai confessoris regis Hungariae*,

çarpmaktadır. Örneğin kaynaklar, aziz isminin etimolojisi konusunda bağlamdan da anlaşılacağı üzere ilk olarak Kronik'e dâhil edilen, daha sonra efsane ve ayinle ilgili derslere aktarılan nadir bir Yunanca retorik kavramından (*per peragogen*) bahsetmektedir. Benzer şekilde kralın boyu ve yapısı, içsel mükemmellik ve yönetim için uygunluğun tartışmasız işaretleri şeklinde ifade edilmiştir. Eğer Stephen'ın figürü ve kutsal taç ile taçlandırılması, *ius legitimum*'a dayalı olarak hükümetin devralınmasının temeli olarak hizmet ettiyse, Ladislav figürü *ius idoneitatis*, taht için uygunluk veya yetenek gibi bir otorite kaynağını tanıtmaktadır³. Bu gelenek kısmen de olsa elbette ki Aziz Stephen kaynaklarından müteşekkildir, zira Stephen'ın kralının aynası, *rex idoneus*'un yönetimine uygunluğu idealini tartışmaktadır ve bunun bazı unsurları Aziz Ladislav Efsanesinde de yer almaktadır.

Aziz Ladislav'ın boyutuna dair açıklamaların gerçek bir temele dayanıyor olması muhtemeldir, çünkü yaklaşık 1113'te Macaristan'a gelen Polonyalı Gallus Anonymus, ziyaretinin ertesinde şu ifadeyi kullanmıştır⁴: “Ladislav... dini bağlılığı kadar boyuyla da dikkat çeken biriydi.” Örneğin Londra Başpiskoposu Richardus (Fitznigel) gibi daha sonraki kaynaklar 1192 yılında onu aziz ilan eden Kral III. Béla (hükümdarlığı 1172–1196) için de aynı özelliklerin geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. İlginç bir şekilde, Béla, Árpád Hanedanı'na mensup tek kraldır ve günümüze ulaşan iskeleti ise kralın gerçekten uzun boylu olduğunu kanıtlamaktadır. Bu durumdan gurur duyan Béla'nın saray kronik yazarı da: “Çünkü Álmos kendisi güzel yüzlü idi ama koyu renkliydi fakat büyük gözleri vardı; uzun boylu ve zayıf yapılı, gerçekten büyük elleri ve geniş parmakları vardı...” (4. Bölüm) şeklindeki ifadesiyle

“Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge Grec et Latin” (Université de Copenhague) 77/2006, p. 36–66. For the complicated, and hotly debated borrowings between these sources see J. Gerics, *Legkorábbi Gesta-szerkesztéseink keletkezésrendjének problémái* [Problems of the order of creation of our earliest gesta-compositions], Budapest 1961 ; Idem, *Textbezüge zwischen den ungarischen Chroniken und die Sankt-Ladislav Legende*. „Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae“, 19/1973, s. 273-304.

³ Gy. Kristó, *Legitimitás és idoneitás. Adalékok Árpád-kori eszmetörténetünkhöz*. [Legitimacy and suitability. Contribution to our intellectual history in the age of the Árpáds, Meşruiyet ve uygunluk. Árpádlar çağında entelektüel tarihimize katkı], “Századok”, 108/1974, ss. 585–621.

⁴ Anonymus Gallus I.27, pp. 96–97: “Wladislavum, sicut eminentem corpore, sic affluentem pietate”.

tarikle ilgili bir bağlamda antik Macar liderlerini belirgin bir şekilde ona modellemiştir⁵.

Kral Béla'nın Bizans tahtının belirlenmiş varisi olarak gençliğinde Konstantinopolis'te eğitim aldığı, ilk eşinin Raynald of Châtillon'un kızı Agnes of Antioch (Antakyalı Agnes) ve ikinci eşinin İngiltere'nin Genç Kralı Henry'nin dul eşi olan Fransız Margaret olduğu bilinmektedir. Bizans imparatorunun evlat edinilmiş oğlu olarak, Kral Béla taht için savaşmak zorunda kalmış ve başlangıçta taç giyme çabasında başarısız olmuştur. Sonradan Bizans geçmişi telâfi edilmiş, ancak tahtın 'meşruiyeti'ne ek olarak, siyasî programı da vurgulanan bir *idoneitas* olmaksızın yapamazdı⁶. Tabii ki, Kral Ladislas'ın azizleştirilmesinin nedeninin benzer görünüm olduğuna inanmak mümkün değildir. Bu daha ziyade Ladislas'ın ona ait kiliselerde ve onun tarafından kurulan veya bağışlanan manastırlarda, özellikle de Várad piskoposluğu (bugünkü Oradea, Romanya) veya St. Giles'e adanmış Balaton Gölü yakınındaki Somogyvár Benediktin manastırındaki yerel kültürdür. Gerçekten de onun ününün, mezarının ve Várad'daki kalıntılarının 12. yüzyılın sonlarına doğru büyük kalabalıkları cezbedtiğini gösteren kaynaklar bulunmaktadır, ancak ayin kaydının korunan parçalarının en erken 1205 yılına ait olduğu bilinmektedir⁷. Kral Béla'nın azizleştirme konusunda uzun vadeli hedefleri olduğu şüphesizdir ki bunu gösteren şey, Ladislas'ın *historia*'sının Aziz Victor silsilesinin Fransız modeli tarz ve müziğini takip etmesidir; Kral

⁵ K. Solyom, Trois portraits du Moyen Age, "Études Finno-Ougriennes", 17/1982-83, s. 151; K. Szovák, The Image of the Ideal King in Twelfth-Century Hungary (Remarks on the Legend of St Ladislas): Kings and Kingship in Medieval Europe, Anne J. Duggan (ed.), London 1993, s. 255: "Erat enim ipse Almus facie decorus sed niger, et nigros habebat oculos sed magnos, statura longus et gracilis, manus vero habebat grossas et digitos prolixos."- about the ancient Hungarian duke, Álmos, the forfather of the Árpád dynasty.

⁶ K. Szovák, The Image of the Ideal King in Twelfth-Century Hungary (Remarks on the Legend of St Ladislas), in: Kings and Kingship in Medieval Europe, Anne J. Duggan (ed.), London 1993, ss. 241–264; G. Klaniczay Holy Rulers and Blessed Princesses: Dynastic Cults in Medieval Central Europe, Cambridge 2002, ss. 173–194.

⁷ L. Solymosi, Szent László király somogyvári sírjának legendája [The legend of the tomb of St Ladislas in Somogyvár, Somogyvár'daki Aziz Ladislas'ın mezarının efsanesi]: Magyar történettudomány az ezredfordulón. Glatz Ferenc 70. születésnapjára, L. Gecsényi, L. Izsák (edd.), Budapest 2011, ss. 125–142; Regestrum Varadiense 1903, R. Bartlett, Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal, Oxford 1986, ss. 128–129; K. Szovák, A váradi írásbeliség hagyománya [Literacy in the Chapter of Várad], in: Nagyvárad és Bihar a korai középkorban, A. Zsoldos (ed.), Nagyvárad (Oradea) 2014, ss. 129–146.

Ladislás ve Coloman gibi 11. yüzyıl krallarına ait yasaların Kral Béla'nın zamanlarında toplanmış olması mümkündür⁸.

Öte yandan çağdaş haçlı ruhu, Kral Ladislás kültünün 1190'ların yeniden canlanmasına katkıda bulunmuş olması mümkündür. Ünlü Kudüs Latin Krallığı'nın ilk hükümdarı Godfrey Bouillon'un gelmeden önce, birkaç haçlı ordusu ülke üzerinden geçtiği bilinmektedir. Bunların büyük bir kısmı farklı nedenlerle zorla sürülmüş veya hatta yok edilmiş olarak, Kral Coloman komutasındaki Macar kraliyet ordusuyla açık çatışmaya girmiştir⁹. Ladislás figürünün, tahtta Coloman'ın doğrudan öncüsü olmasıyla, ilk haçlı seferinin hazırlıklarıyla birleştirilmesi karmaşık bir hikâye ortaya çıkarmaktadır. Gerçekten de bu, çağdaşları ve modern bilim insanlarını etkileyen büyük bir başarıdır. 20. yüzyıl bilim adamlarının bazıları, Ladislás'ı bir haçlı olarak tanıtan tüm Orta Çağ kaynak türleri, kronikler, efsaneler ve vaazlar tarafından kabul edilen bu raporlara hala inanç sergilemektedir. Aslında kralın varsayılan haçlı rolü, Papa'ya gönderilen mektuplarda ve Ladislás'ın kutsal yaşamıyla ilgili resmî görüşmelerde ikna edici bir argüman olabilse de, ne yazık ki bu mektuplar günümüze ulaşmamıştır.

László Solymosi'nin son araştırma sonuçlarına göre, kanonlaştırma başvurusu 1188 ve 1189 yılı başlarında Kral Béla tarafından Roma'ya gönderilmiş ve olumlu cevabın ise yazılı olarak 1191 yılında Papa III. Celestine'den gelmiş olabileceği belirtilmektedir¹⁰. Bu dönemde Papa temsilcileri üç kez Macaristan'ı ziyaret etmiştir: Kardinallerden biri olan Theobaldus, Papa III. Urban'ın temsilcisi olarak 1186'nın sonlarında veya 1187'nin başlarında, Kardinal Gregory ise Papa III. Clement ve III.

⁸ L. Dobszay, *Az ország patrónusainak liturgikus tisztelete a középkori zsolozsmában* [Liturgical cult of the country's patron saints in the prayers, Dualarda ülkenin koruyucu azizlerinin ayinle ilgili kültü]: Magyar szentek tisztelete és ereklyéi [Hungarian saints' cult and relics], P. Cséfalvay, I. Kontsek (ed.), Esztergom 2000, pp. 99–100; G. Mikó, *A "szent királyok törvényei". A kora Árpád--kori törvények fennmaradásának története.* [The laws of the Holy Kings'. The history of the survival of laws from the early Árpád period] Századok 150/2016, ss. 319-340.

⁹ L. Veszprémy, *The Military History of Hungary from the first Contacts with Europe until the Battle of Mohács*, in: *Illustrated Military History of Hungary*, R. Hermann (ed.), Budapest 2012, ss. 23–24; J. France, *Victory in the East. A Military History of the First Crusade*, Cambridge 1994, ss. 90-95.

¹⁰ L. Solymosi, *Szent László király sírja, kultusza és szentté avatása* [The tomb of St Ladislás, his cult and his canonization, *Aziz Ladislás'ın mezarı, kültü ve kanonlaştırılması*]: *Szent király, lovagkirály. A Szent László-herma és a koponyaereklye vizsgálatai*, L. A. Kristóf, Z. Lukácsi, and L. Patonay (edd.), Győr 2017, ss. 29–35.

Celestine'in temsilcisi olarak 1189 Şubat ile 1190'nın Mayıs ayları ve daha sonra Ocak ve Kasım 1192 arasında iki kez ziyarette bulunmuştur. Macaristan'da kalışlarına ilişkin yasa acil hedefleri arasında haçlı seferlerinden veya kanonlaştırmadan bahsetmemektedir, ancak her ikisinin de en azından Kardinal Gregory durumunda, arka planda oldukları varsayılabilir. Bu tarihlerin, kanonizasyon sürecinin hızlı başarısının sırrını ortaya çıkarması muhtemeldir. 1187 yazında şehrin Balianlı İbelin tarafında Selâhaddin Eyyûbi'ye teslim edildiğinde, Hittin Muharebesi'nde Haçlıların trajik ve yıkıcı yenilgisi gerçekleşmiş, Kudüs'ün Müslüman kuşatması 2 Ekim'e kadar sürmüştür. Bu olaylar, özellikle de Kutsal Şehir'in düşüşü tüm Hristiyan dünyasını sarsmış ve ekim ayı sonuna kadar Papa VIII. Gregory, Kudüs'ün düşüşünden habersiz şekilde bir sonraki Haçlı seferinin resmî duyurusu olan “*Audita tremendi*” yi yayınlamıştır. Kutsal Topraklara olan rotanın Macaristan'dan geçmesi sebebiyle ülkenin askerî ve siyasî önemi derhal güçlenmiş; büyük olasılıkla Macar kralının varsayılan başvurusu da Roma'da olumlu bir karşılama bulmuştur. Ne yazık ki sadece Kral II. Henry ve Monteferrato uçbeyi tarafından gönderilen iki mektup hariç, hazırlıklarla ilgili hiçbir kaynak günümüze ulaşmamıştır¹¹. Alman İmparatoru I. Frederick Barbarossa'nın, Haçlı seferine katılma kararını 27 Mart 1188'de Mainz'de aldığı, mayısta Kutsal Topraklara ilk hareket eden kişi olduğu ve kısa sürede Macaristan'ın batı sınırlarını geçtiği açık bir şekilde belgelenmiştir. Onun devasa ordusu, Macar sarayı tarafından sıcak bir karşılama ile karşılanmış, kraliyet çifti ile imparator arasındaki hediyelerin değişimi çağdaşlarını etkilemiştir, ordu ise ihtiyaç duydukları her şeyi satın alma imkanına sahiptir¹². Hatta büyük bir Macar birliği Alman ordusuna katılmış, ancak öngörülen bir Batı-Bizans çatışması nedeniyle kısa sürede geri dönmüşlerdir. Kral Béla'nın bilinmeyen bir tarihte Haçlı seferine katıldığı ancak muhtemelen bir zamanlar tahtın varisi olarak seçildiği ve yakın aile bağlarına sahip olduğundan ötürü Bizans imparatorluğu üzerinden Kutsal Topraklara kişisel olarak yürümek gibi kasıtlı bir niyeti bulunmamaktadır. Muhtemelen bu haçlı seferi yemini,

¹¹ Codex diplomaticus II: ss. 245–246., ve ÁÚO I: ss. 83–84.

¹² S. Painter, *The Third Crusade*, in: *A History of the Crusades*, K. M. Setton (ed.), Philadelphia, 1962. For the sources see Arnoldus IV.8., and the so-called Ansbertus ad annum 1189. For the contemporary historiographical reception of the exchange of gifts see *Der 'Rithmus de expeditione Ierosolimitana' des sogenannten Haymarus Monachus Florentinus: ein Augenzeugenbericht über die Belagerung Akkons (1189–1191) während des dritten Kreuzzugs*, S. Falk (ed.), Florence 2006, p. 24, and *Kölner Königschronik*, MGH Script. rer. Germ. 18, Hannover 1880, s. 144.

kocasının ölümünden sonra ikinci eşi Capetli Margerete'e bir hac ziyareti yapma hususunda ilham kaynağı olmuş ve sonunda 1197'de orada ölmüştür.

Haçlı Kralı

Haçlı Kralı Ladislas'ın hikayesinde ilginç bir motif onun hayali haçlı seferi yeminiyle ilgilidir. Gelecek kuşakların işi burada oldukça kolaydır, çünkü her şeyden önce Kral Ladislas, Papa II. Urban'ın ilk haçlı seferini Clermont Konseyi'nde ilan etmesinden sadece birkaç ay önce, 1095'te ölmüştür ve bu da titizlikle hazırlanmış hikayeyi kurgu alanına kaydırmaktadır¹³.

"Bodrog'da Paskalya kutladığı bir sırada özellikle Frank kralının kardeşi William'ın yanı sıra Fransa, İspanya, İngiltere'den elçiler gelmiş ve onlar Tanrı'ya yapılan haksızlığın intikamını almak; kutsal şehri ile en kutsal mezarı Sarazenlerin elinden kurtarmaya ilişkin niyetlerini Ladislas'a açıklamışlardır. Bu nedenle şanlı kraldan onlara liderlik etmesi ve Hz. İsa'nın ordusunun komutanı olması için ricada bulunmuşlar; Kral ise bunu duyduğunda büyük bir sevinç duymuş, aynı bayramda Macar soylularından ayrılmış ve tüm Macaristan bundan dolayı üzülmüştür."

Elimizde bu hikayenin iki versiyonu mevcuttur, biri Ulusal Kronik'te, diğeri ise alıntıları derslere dâhil edilen Efsane'de yer almaktadır. Daha inandırıcı versiyonu Fransız, Lorraine ve Alman prenslerinin elçilerinin - efsanenin iddia ettiği gibi prenslerin bizzat kendileri değil - Ladislas'a gelerek haçlı ordusunun komutanı olmasını istediğini söyleyen Kronik'te bulunmaktadır. Bu hikâyenin, muhtemelen 1187'den sonraki haçlı seferlerine olası ve beklenen Macar katkısını desteklemek amacıyla hizmet ettiği ve Kral Ladislas'ın hızlı azizliğinin arka planını ortaya koyduğu düşünülmektedir.

¹³ IC ch. 139, SRH 1: ss. 416–418.: „Cumque celebrasset Pasca Domini in Bodrog, ecce nuncii de Francia et de Ispania, de Anglia et Britania ad eum venerunt, et precipue de Wyllermo fratre regis Francorum, et ei omnipotentis Dei iniuriam se ulcisci manifestaverunt, et sanctam civitatem et sanctissimum sepulchrum de manu Sarracenorum liberare pensaverunt. Unde gloriosum regem rogaverunt, ut eis rector et gubernator in exercitu Iesu Christi existeret. Rex autem hoc audiens gavisus est gaudio magno, et in eadem festivitate a nobilibus Hungarie licentiatu est, tristabaturque tota Hungaria propter eum.” Detaylar için bkz. L. Veszprémy, Dux et praeceptor Hierosolimitanorum. König Ladislaus (László) von Ungarn als imaginärer Kreuzritter, in: The Man of Many Devices Who Wandered Full Many Ways. Festschrift in Honor of János M. Bak, B. Nagy, M. Sebók (ed.), Budapest-New York 1999, ss. 470–477; G. Klaniczay, Holy Rulers a.g.e. ss. 186–188, see also Legenda S. Ladislai regis, ch. 7, SRH 2: ss. 521–522.

Haçlı seferi hikayesinin olası açıklamalarından biri, kronikçinin bir haçlı yemini etmiş olsa da ölümü onu bu yemini tutmaktan alıkoyan Kral III. Béla'ya övgüde bulunmak istemesidir. Benzer şekilde kaynaklarımıza göre Ladislas'ın ani ölümü, yeminini yerine getirmesini engellemiştir. 1162 yılında Büyük Karl'ın (Charlemagne) azizleştirilmesinin de kralın bir haçlı seferine liderlik etme kararına etkide bulunmuş olması mümkündür. 16. yüzyılda bir Franciscan vaiz olan Osvat (Oswaldus) Laskai, aynı niyeti Aziz Stephen'a da atfeden, muhtemelen Kral Ladislas'a dair yaygın hikayeden etkilenmiştir¹⁴.

Ladislas'ın Kudüs'e yaptığı hac ve Haçlı yemini liturjik ders için önem taşımaktadır zira kahramanın kutsallığını ve uygunluğunu kanıtlamakta olup; aynı zamanda da yüksek düzeyde kraliyet görkemini temsil etmektedir. Haçlı seferinin kurgusal hikayesinin, o zamana kadar Kral Ladislas'ın sözlü olarak yayılan popüler hikayelerinin yerini alması ya da dengelemesi amaçlanmış olabilir¹⁵.

Normanlar ile yapılan mücadelelerin popüler şekli, özellikle Macar-Angevin Efsanesi resimlerinde on dördüncü yüzyılda efsaneler dünyasına yaklaşmıştır. Kronik türünden farklı olan bu hikayeler, yüzyıllar boyunca Macar kiliselerindeki fresk tabloların temelini teşkil etmektedir (yaklaşık elli döngü). Hikayelerin bazı unsurları çok erken ortaya çıkmış olmalıdır, zira 1100'lerden sonra anlatılarda yer almayacak durumları ifade etmektedir. Öte yandan, Kronik'te, Efsane ve ayinle ilgili derslerde tekrarlanan bir bölüm vardır; bu bölüm, Ladislas'ın duası üzerine, hayvanların ordusunun yolu boyunca mucizevî bir şekilde ortaya çıkarak açlıktan kaçınmalarını sağladığı, Peçeneklere karşı yapılan mücadeleyi anlatmaktadır. Açıkçası bunun, yukarıda bahsedilen kahramanlık *gesta*'sı ile hiçbir ilgisi yoktur.

Ancak Kronik'teki haçlı seferinin hikayesi, Ladislas'ın "Alman" prensler tarafından Roma imparatoru olarak seçilme sürecini içeren geniş bir tarihsel

¹⁴ Gerhard Efsanesi'nin yazarı, Dalmaçya'nın Adriyatik kıyısından kraliyet sarayına davet edilen Aziz Gerhard'ın Macaristan'a gelişini açıklamak için benzer bir motifi, Kudüs'e yapılan hac ziyaretini öne sürdü. Gerhard Efsanesi'ne gelince, 1360'lara kadar (varsayılan son baskısına kadar) efsanenin genişletilmesi için yeterli zaman olduğundan, motif tarihleme sorunu yaratmaz, bkz. A. T. Jotischky, St Gerard of Csanád and the Carmelites: Apocryphal Sidelights on the First Crusade, in: *Autour de la première croisade*, M Balard (ed.), Paris 1996, ss. 143–155.

¹⁵ G. Klaniczay, *Holy Rulers a.g.e.* ss. 190–194.

perspektife yerleştirilmiştir. Bu onuru, doğal tevazu ve itidali nedeniyle reddetmiştir¹⁶:

“Bu nedenle Roma imparatorunun ölümü üzerine Alman prensleri, Romalı dukler, tüm baronlar ve soylular, tek yürek ve akıl ile ondan imparatorluk gücünü üstlenmesini istemişlerdir”.

Tabii ki bir Macar kralının imparator olarak seçilmesinin inanılmaz hikayesine dair farklı açıklamalar mevcuttur. III. Béla'nın, Manuel'in ölümünden sonra Bizans imparatoru olmaya çalıştığı öne sürülmekte, ancak bunun için 1090'lara ait herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Son çalışmalarda yaygın bir görüş ise 1215'te Kral II. Andrew'un, Kont II. Peter Courtenay'ın kızı, I. Baldwin ve I. Henry'nin kız kardeşleri Yolanda de Courtenay ile evlenmesi vasıtasıyla Latin imparatoru olmayı düşündüğü yönündedir. Fakat bu teori için gerçek kanıtlar eksiktir; sadece bir papalık mektubu buna işaret etmektedir¹⁷. İmparator olmak onun için ciddi bir seçenek olamazdı; en fazla ise yapacağı 1217-18 Haçlı seferi için nakliye gemilerini kiralamak için Venediklilere daha uygun koşullar elde etmek amacıyla bu olasılığı kullanmış olması mümkündür¹⁸. İşleri daha da karmaşık hale getirmek için, 1220–1221 yıllarında İmparator Robert de Courtenay, Macar sarayının aktif desteğiyle Macaristan üzerinden Konstantinopolis'e seyahat gerçekleştirmiştir¹⁹. Görünüşe göre Kral Andrew, kendisi imparator olmak yerine bilinçli bir şekilde Doğu'ya doğru yeni bir Macar etki alanı inşa etmiştir²⁰.

¹⁶ IC ch. 139, SRH 1: ss. 416–417: „Unde mortuo Romanorum imperatore duces et tetrarche Theutonicorum cunctique barones et optimates communiter et concorditer rogaverunt ipsum, ut susciperet imperium.”

¹⁷ de oblato Orientis Imperio gratulatur: „quod universitas Latinorum...commorantium, ad te suos nuncios destinarunt, in imperatorem Constantinopolitanum te, vel nobilem virum, Comitem Antissidiorensem, tuum socerum, electuros”, atıf: A. Bárány II. András balkáni külpolitikája [The Balkans in the politics of King Andrew II], in: II. András és Székesfehérvár, T. Kerny, A. Smohay (ed.), Székesfehérvár 2013, s. 477.

¹⁸ S. Albrecht, Das griechische Projekt Andreas II, in: ΦΙΛΟΠΙΤΙΟΝ Spaziergang im kaiserlichen Garten. Beiträge zu Byzanz und seinen Nachbarn. Festschrift für Arne Effenberger zum 70. Geburtstag, Neslihan Asutay-Effenberger, and Falko Daim (ed.), Mainz 2012, ss. 257-272.

¹⁹ A. Bárány, King Andrew II of Hungary in Philippe Mouskés ‘Chronique rimée’, in : Byzance et l'Occident: rencontre de l'Est et de l'Ouest, E. Egedi-Kovács (ed.), Budapest 2013, ss. 27–45.

²⁰ A. Bárány, II. András balkáni külpolitikája a.g.e.

Ladislav Efsanesi'nde bir başka ilginç cümle de aslan ile kral arasındaki benzerliği okuyucuya göstererek, Aristoteles'in *Analytica priora*'sına²¹, ayrıca bazı varyasyonlarda ise Priamos figürü, imparatorluk gücüne atıfta bulunmaktadır²². Bu alıntı yine klasiktir ve Boethius tarafından Latince'ye çevrilen, Aristoteles'in 3. yüzyıla ait "Kategoriler"ine giriş olan Porphyrius'un *Isagoge*'sine kadar uzanmaktadır. Orijinal metinde "Priami" yerine "primum" veya "prima" (*primum/prima/Priami quidem species digna imperio*)'nın bulunması gibi küçük bir sorun, bir şekilde Euripides'in *Athenaeus* 13, 20 (7) oyununa geri döndürmektedir²³. Çeviri, "biçim, imparatorluk egemenliğinin ilk değeridir" veya "Priamos'un güzelliği, kraliyet/imparatorluk gücüne eşdeğerdir" şeklindeki söylemlere dayanmaktadır. Orta Çağ'da "Priami" şekli kabul görmüştür. Bu ifade Pier della Vigna (Petrus de Vineia, †1249) of Neaple²⁴, St. Thomas Aquin (†1274), Albert the Great (†1280)²⁵, Giles of Rome (†1316), William of Ockham (†1347), Nicholas of Lyra (†1349) tarafından yaygın hale getirilmiştir. "Priami" formunu ekleyen yazarın, aslan-metaforunun Aristoteles kaynağını tanıdığını ve bilerek "Priam"ı eklediğini söylemek çok olasıdır. Bazı efsane el yazmalarının yanı sıra bazı dua kitaplarında ve bir vaazda da benimsenmiştir, ancak bazı el yazmalarında "imparatorluk" kelimesi, Macaristan'ın bir krallık olduğunu hatırlatarak, "krallık tacı" (*regio diademate dignum*)²⁶ olarak değiştirilmiştir. Efsane'de imparatorluk seçimine dair hiçbir ipucu bulunmamaktadır. Priam ifadesi ve

²¹ *secundum phisionomiam leonis magnas habens extremitates*" K. Szovák, *The Image a.g.e.*, ss. 255–256., L. Minio-Paluello, *Aristoteles latinus*, III,1-4 baskısına atıfta bulunarak. Bruges-Paris 1962, s. 139, 191.

²² Eski literatürün genel özeti için bkz. Madas 2000. Aslan metaforunun çağdaş kullanımı için bkz. S. Spencer, 'Like a Raging Lion': Richard the Lionheart's Anger during the Third Crusade in Medieval and Modern Historiography, "The English Historical Review", Issue 556, 132/2017, ss. 523-527.

²³ Busse 1887, p. 28. (Priami), Boethius çev. Porphyrii *Isagoge*, L. Minio – Paluello (ed.), *Aristoteles Latinus* I, 6–7, Bruges–Paris 1966, s. 8.

²⁴ Fulvio Delle Donne, *Una disputa sulla nobiltà alla corte di Federico II di Svevia*, „Medioevo Romano” 23/1999, s. 17.

²⁵ Alberti Magni, *Opera omnia* vol. 7. *Politica*, A. Borgnet (ed.), Paris, 1891, Lib.I, cap.3.

²⁶ SRH 2: p. 517, Hajdú rec. III. 3.7, s. 46, Fodor, J. Adrienne, *László-legendák 15–16. századi magyarországi breviáriumokban* [St Ladislav's legends in 15th–16th c. breviaries in Hungary, Macaristan'daki 15-16. kısa kitaplarda Aziz Ladislav efsaneleri]: *Athleta patriae*, s. 65.; E. Madas, *Sermones de sancto Ladislao rege Hungariae: Középkori prédikációk Szent László királyról*. Debrecen, 2004. (Agatha; XV.), ss. 50-51.

Kronik'teki hayali imparatorluk seçimi hikayesi muhtemelen bir şekilde birbirini güçlendirmektedir.

Bu motifin eklenmesi tarihçinin bakış açısından mantıklı görünmektedir. Sadece Kronik, Ladislav'ın davranışının arka planını ortaya çıkarmaktadır. Bu, yasal kral Süleyman'a karşı isyanı veya daha doğrusu, şüpheli davranışının kalıcı bir gerekçesidir. İmparatorluk seçimi motifi onun dünyevî hırslarına karşı bir tezat nokta oluşturabilmektedir: Ladislav sadece Macar tahtını değil, aynı zamanda imparatorluk tahtını da reddetmektedir. Tarihçimiz böyle bir hikaye formüle eden tek kişi değildir: Kral II. Ottakar da "Annales Otakariani"ye (1271) göre imparatorluk seçimini reddederek benzer şekilde davranmıştır²⁷. Ladislav'ın imparator olarak seçilmesi daha sonra unutulmuştur, çünkü ilk bakışta tamamen hayalidir - o zamanlar Alman imparatorluk tahtında boşluk yoktur. Efsane ve ayine ilişkin dersler de bundan bahsetmemektedir, ancak Avusturyalı Jacob Unrest gibi on beşinci yüzyıl tarihçileri tarafından keşfedilmiş ve anlatılarına dâhil edilmiştir²⁸. Bu bölümün Efsane'den çıkarılması büyük olasılıkla söz konusu metnin Efsane yazarları tarafından kaynak şeklinde kullanılan erken dönem Kronik metninin bir parçası olmadığına dair bilimsel tartışmayla açıklanabilmektedir. Aksi olsaydı, kesinlikle Efsane'ye dahil edilirdi, çünkü bu, Macar kraliyet otoritesinin ve kutsal kralın mütevazılığının çarpıcı bir kanıtı olurdu.

Mogyoród Savaşı Çevresindeki Mucizeler

Mogyoród Savaşı çevresinde gerçekleşen mucizeler arasında önemli farklar bulunmaktadır. Aziz Ladislav efsanelerinde, pagan Kumanlar ve meşru kral Süleyman'a karşı yapılan mucizevî savaflara dair hiçbir kelime geçmemesi temel bir sorun durumundadır. Süleyman'a karşı ayaklanma niteliğindeki savaşın zorlayıcı olabileceği düşünülebilir, ancak neden efsaneler ve ayinler, paganlara karşı yapılan savaşları es geçmektedir?²⁹ Aynı zamanda efsanede ve ayinde yalnızca bir mucize mevcuttur, bu da yukarıda bahsedildiği gibi, aç ve zayıf ordusu için güçlü duaları sonucunda beklenmedik bir şekilde ortaya

²⁷ F. Graus, Premysl Ottokar II. — sein Ruhm und sein Nachleben, „Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung“, 79/1971, s. 65.

²⁸ Unrest, s. 492, bazı çekincelerle “davon list man”den alıntı yapmıştır.

²⁹ G. Klaniczay A Szent László-kultusz kialakulása [The origins of the St Laduslas cult, St Laduslas cult'un kökenleri], in: Nagyvárad és Bihar a korai középkorban, Attila Zsoldos (ed.), Nagyvárad (Oradea) 2014, ss. 21-39.

çıkan büyük bir sığır sürüsüdür³⁰. Şaşırtıcıdır ki Efsane bu savaşlardan hiç bahsetmemektedir ve Kronik, okuyucuyu Ladislas'ın cesur eylemleri hakkında daha fazla bilgi almak istemeleri halinde ise '*gesta Ladislai*'ye yönlendirmektedir: "Kutsal Ladislas tarafından halkına nasıl ve ne kadar çok iyilik yapıldığını bilmek isteyen kimse, onun eylemlerinin tam bir açıklamasını bulacaktır" (140. Bölüm)³¹. Bu nedenle bilginler, 'eylemler' (*gesta*) kelimesinin Efsane'ye mi yoksa diğer kronik versiyonlara mı atıfta bulunduğundan emin değildir³². Efsanede olmayan bu hikayelerin yokluğuna rağmen, erken on dördüncü yüzyılın Macar *Legenda aurea*'sının görsel versiyonu, bahsi geçen sahneleri betimlemektedir³³.

Ladislas'ın, mücadele ve savaşları uzun bir şekilde kaydedilen ilk kral olması ilginçtir. Aziz I. Stephen'ın 1030'daki İmparator II. Conrad'a karşı kazandığı çığır açıcı zaferden hiç bahsedilmezken³⁴, Moğol istilası sadece kısa ve tarihçi tarzında bir girişe sahiptir; II. Andrew'un Macar Haçlı Seferi, yine kralın Kutsal Topraklarda satın aldığı kalıntıları tanımlayan birkaç satırdan ibarettir. Şimdi Kronik'te bahsedilen mucizelere bir göz atalım: Kral Süleyman'a karşı verilen kararlı savaş 1074'te Mogyoród'da (bugünkü Budapeşte'ye yakın) yapılmıştır. Toplamda üç mucize, Tanrı'nın geleceğin isyankâr prensleri olan Ladislas ve kardeşi Géza'ya karşı lütfunu göstermektedir. Ladislas'ın bakış açısına göre bir melek, Géza'nın başına taç koymaktadır, ancak sadece Ladislas bu ilâhi sahneyi tanıyıp açıklayabilir³⁵.

³⁰ *Legenda Sancti Ladislai regis*, s. 519. 31 „Si quem autem scire delectat, quot et quanta bona genti sue beatus Ladizlaus fecit, de gestis eiusdem plenam poterit habere notitiam” SRH 1: s. 420.

³¹ „Si quem autem scire delectat, quot et quanta bona genti sue beatus Ladizlaus fecit, de gestis eiusdem plenam poterit habere notitiam” SRH 1: s. 420.

³² J. Gerics – E. Ladányi, Szent László „csodás” tettei krónikáinkban [The 'miraculous' deeds of St Ladislas in the chronicle, Tarihte Aziz Ladislas'ın 'mucizevi' eylemleri]. „Magyar Könyvszemle”, 117/2001, ss. 20-31.

³³ Hungarian Angevin Legendary, ayrıca bkz. B. Zs. Szakács, *The Visual World of the Hungarian Angevin Legendary*. Budapest-New York, 2016.

³⁴ Bu savaşın Orta Yüksek Alman Kaiserchronik'te uzun bir bölümü var, bkz D. Bagi, – L. Veszprémy, *Udvari és populáris regiszter a 11–12. századi magyar és német krónikákbán. Korai magyar és német elbeszélő források érintkezési pontjai* [Courtly and popular register in Hungarian and German chronicles from the 11th and 12th c, 11. Ve 12. Yüzyıldan kalma Macar ve Alman kroniklerinde kibar ve popüler kayıt]. „Hadtörténelmi Közlemények”, 130/2017, ss. 699-718.

³⁵ IC ch. 120, SRH 1: s. 388. „Tunc beatus Ladizlaus subiunxit: Dum staremus hic in consilio, ecce angelus Domini descendit de celo portans coronam auream in manu sua, et

"Sonra kutsal Ladislas daha da ileri gitti: 'Burada konseyde dururken, işte Rab'bin bir meleği gökyüzünden altın bir taç taşıyarak indi ve onu başınıza koydu. Bundan kesinlikle zafer kazanılacağını ve Süleyman'ın mağlup bir sürgün olarak krallıktan kaçacağını ve tacın Rab tarafından size verileceğini biliyorum.'"

"Ladislas'ın kutsal seçkinliği, savaş sırasında efsanevî bir hayvanın görünümüyle ikinci kez doğrulanmıştır³⁶:

"Yüksek atında oturmuş, Dük Ladislas adamlarının önünde döndü ve onları cesaretlendirmek için konuştu. Mızrağıyla bir çalıya dokunduğunda, inanılmaz bir şekilde, en saf beyazda bir gelincik mızrağına oturdu ve sonra onun göğsüne koştı".

Zaferin ardından, efsanevî bir geyik görünümüyle eski ilâhî destek açıkça ortaya çıkmış ve bu, Vác'taki Aziz Meryem Kilisesi'nin temel efsanesi ile birleştirilmiştir³⁷.

"Vác yakınlarında durdukları bir noktada, şu an kutsal havari Petrus Kilisesi'nin bulunduğu yerde, boynuzlarında birçok mum yanmakta olan bir geyik görüldü. Hızla önlerinde koşmaya başladı ve şu an manastırın bulunduğu yerde durdu, hareket etmedi. Savaşçılar oklarını attıklarında, Tuna'ya atladı ve onu bir daha görmediler. Kutsal Ladislas bu manzarayı görünce dedi ki: "Gerçekten de bu bir geyik değil, Tanrı'nın bir meleğidir." Ve Kral Géza şöyle dedi: "Bana söyle, sevgili kardeşim, gördüğümüz geyiğin

inpressit capiti tuo, unde certus sum, quod nobis victoria donabitur et Salomon exul fugiet debellatus extra regnum."

³⁶ IC ch. 121, SRH 1: s. 390. „Dux autem Ladizlaus ante exercitum suum super arduum equum residens gratia exortandi suos et animandi in girum flexit abenas. Cumque tetigisset veprem lancea, quedam hermellina albissima mirum in modum lancee eius insedit et super ipsam discurrendo in sinum eius usque devenit." Ermin sembolizmi için (cf. Isidore, Etym. 12.7) ejderha yılanını yenmek. Belirleyici bir andaki benzer bir sahne, Deacon Paul tarafından Historia Langobardorum adlı eserinde anlatılmıştır (6.55, MGH SSrerLang, s. 184).

³⁷ IC ch. 124. SRH 1: s. 394. „Et dum ibi starent iuxta Vaciam, ubi nunc est ecclesia Beati Petri apostoli, apparuit eis cervus habens cornua plena ardentibus candelis, cepitque fugere coram eis versus silvam et in loco, ubi nunc est monasterium, fixit pedes suos. Quem cum milites sagittarent, proiecit se in Danubium, et eum ultra non viderunt. Quo viso Beatus Ladizlaus ait: Vere non cervus, sed angelus Dei erat. Et dixit Geysa rex: Dic michi, dilecte frater, quid fieri volunt omnes candele ardentes vise in cornibus cervi. Respondit Beatus Ladizlaus: Non sunt cornua, sed ale, non sunt candele ardentes, sed penne fulgentes, pedes vero fixit, quia ibi locum demonstravit, ut ecclesiam Beate Virgini non alias, nisi hic edificari faceremus."

boynuzlarında yanmakta olan tüm mumlar ne anlama geliyor?" Kutsal Ladislas şöyle cevap verdi: "Bunlar boynuzlar değil, kanatlar; bunlar yanmakta olan mumlar değil, parlayan tüyledir. Bu, bize Kutsal Bakire kilisesini onun ayaklarını bastığı yerden başka bir yerde inşa etmememiz gerektiğini göstermektedir".

Aziz Ladislas hikayelerine göre paganlara karşı savaşının yanı sıra, Ladislas'ın merhametli olduğunu kanıtlayan bir dizi mucizevî öge de mevcuttur. Tarihçinin Aziz Ladislas'ın eylemleriyle ilgili anlatımlarında, paganlara karşı mücadelesinin beraberinde ana tema, onun yasal olarak taçlandırılmış Kral Süleyman ile olan mücadelesidir. Buradaki birkaç mucizevî unsur Ladislas'ın itibarını kanıtlamaktadır. Birkaç yıl sonra -kardeşinin ölümünden sonra- Ladislas'ın kral olması ve Süleyman'ın yandaşlarıyla birlikte ülkenin batı sınırlarına, merkezinin Pressburg kalesi çevresine sürülmesiyle gerçek bir savaş olayı daha yaşanmıştır (bugünkü Bratislava, Slovakya). Süleyman'ın savaşçılara Ladislas'tan neden korktukları sorulduğunda, Ladislas'ın başında çekilmiş kılıçlarla melekler gördüklerini anlatmışlar ve bu durum onları kralın yenilmezliğine ikna etmiştir. Bu hikaye Paulus Diaconus'a dayanmaktadır ve Macar tarih yazımında, özellikle Simon of Kéza'nın Kroniği'nde (yaklaşık 1280), Papa Leo ile Attila'nın buluşması hikayesi bağlamında bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Ladislas'ın hikayesinde korunan varyant, orijinale daha yakın ve Simon of Kéza'nın Kroniği'nden daha eski bir kaynağa dayanmaktadır³⁸.

Hikaye Orta Çağ'da pek çok kez anlatılan ve resmedilen Papa I. Leo ile Hun Hükümdarı Attila'nın Mincio nehrindeki buluşmasını hatırlatmaktadır³⁹.

³⁸ Simonis de Kéza Gesta Hungarorum (1999), ss. 61-63.

³⁹ IC ch. 129. SRH 1, ss. 401-402. „Dux autem Ladizlaus obsedit castrum Poson multis diebus. Milites vero Salomonis de castro exiebant et cum militibus Ladizlai decertabant. Salomon autem et Ladizlaus aliquando exiebant signa sua cambientes et velut milites pugnabant. Contigit autem, ut Ladizlaus in meridionali silentio ad castrum veniret. Vidit autem Salomon venientem, mutatis armis ignorabiliter exivit ad eum, sed nec eum Ladizlaus agnoscebat. Milites vero Salomonis super castra sedentes illos aspiciebant, putabatque Salomon illum esse servientem et propterea iverat decertare cum illo. Statimque cum ad eum venisset et faciem eius respexisset, vidit duos angelos super caput ipsius Ladizlai igneo gladio volantes et inimicos eius minantes. Quo viso Salomon fugit in castrum. Cui milites sui dixerunt: Domine, quid est hoc, quod vidimus? Numquam te a duobus vel a tribus fugere vidimus. Quid ergo nunc? Quibus ipse dixit: Noveritis, quod homines non fugissem, sed iste non est homo, quia protegunt eum igneo gladio. Quo audito mirabantur. Unde ipsum magis timere ceperunt.” Simon'un kroniği için bkz. Simon of Kéza ch. 17, ss. 60-63.

“Dük Ladislas, Pressburg kalesini kuşattı, ve Süleyman’ın savaşıları dışarı çıkıp Ladislas’ın savaşılarıyla savaştı. Bazen Süleyman ve Ladislas kendi arma takımlarını bir kenara bırakıp diğer savaşılar gibi dışarı çıkarlardı. Bir gün, öğle saatlerindeki sessizlikte Ladislas kaleye geldi ve Süleyman onu gördü. Kim olduğunu bilmeden karşısına çıktı ve Ladislas da onu tanıyamadı. Süleyman’ın savaşıları kale duvarlarından onları izliyordu ve Süleyman, Ladislas’ı sıradan bir savaşıçı sanarak onunla savaşımaya çıkmıştı. Ancak bir kez yanına gelip, yüzünü gördüğünde, Ladislas’ın başı üzerinde uçan iki melek ve düşmanlarını tehdit eden bir ateşli kılıç gördü. Bu manzarayla karşılaşan Süleyman hemen kaleye kaçtı. Savaşıları ona: "Efendim, bu gördüğümüz nedir? Sizi hiçbir zaman iki, hatta üç kişiden kaçarken görmedik. Peki şimdi neden?" Onlara şöyle cevap verdi: "İyi bilirsiniz ki ben adamlardan kaçmam, ancak o bir insan değil, çünkü onu ateşten bir kılıçla koruyorlar." Bunun üzerine hayret ettiler; ve ona karşı daha büyük bir korku hissetmeye başladılar”.

Bahsedilen hikaye pek çok açıdan da oldukça ilginçtir. Kral Ladislas, düşmanı ile yüz yüze gelmek için zırh ve silahlarını bir askeriyle değiştirerek gizlice savaşımıştır. Bazı görüşlere göre gizlice savaşımak aslında şövalyelik değil, korkaklığın bir işareti olarak kabul edilmektedir. Ancak kralın davranışının amacı kaçmak değil, korkak düşmanını eyleme zorlamaktır; zira Süleyman, ondan korktuğu için kaçacaktır. Bu motif pek yaygın değildir; genellikle bir vassalın yaşamını kurtarmak için zırhını efendisiyle değiştirdiği durumlar daha yaygındır⁴⁰.

Son olarak kralın en sık anlatılan savaşı olan pagan Kumanlara karşı Kerlés Muharebesi’nde açıkça bir mucizeden bahsedilmese de, hikayenin tamamı mucizevidir⁴¹. Savaş ve kaçırılan bakireyi kurtarmak için Kuman binicisinin kovalanması son derece kanlıdır, ancak bu anlatı sahnesi veya daha çok savaş eylemleri serisi, düzinelerce Macar kilisesi duvarlarına dayanmaktadır. Bu hikayenin saray hayal dünyasında nasıl geliştiği ve nihayetinde neden hemen hemen ülke genelinde yayıldığı bir gizemdir. Efsane

⁴⁰ R. W. Jones, *Bloodied Banners, Martial Display on the Medieval Battlefield*. Woodbridge-Rochester, NY. 2010, pp. 25–26; O. De Laborderie, J. Robert Maddicott, and D. Carpenter, *The Last Hours of Simon de Montfort: A New Account*, “The English Historical Review”, 115/2000, s. 399.

⁴¹ T. Kerny, *Historia Sancti Ladislai. A kerlési ütközet ábrázolásairól* [Historia Sancti Ladislai. The iconography of the battle of Kerlés], in: *Történelem - kép: szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*, Árpád Mikó, Katalin Sinkó (ed.), Budapest 2000, pp. 188–195. Ayrıntılar için bkz. Éva Szakálos’un bu ciltteki makalesi.

ve vaazlarda bahsedilmemekte, kronik el yazmaları ise 14. yüzyıla kadar ülkede geniş çapta dolaşmamaktaydı. Bu efsanevî hikayenin gelişimi konusunda farklı teoriler bulunmaktadır. Bazıları hikayenin -diğer mucizelerle birlikte – ayinle ilgili kaynaklarda eksik olduğu gerçeğine atıfta bulunarak, kroniklerin külliyatına geç eklenmesini savunmaktadır. Eğer kroniklerde yer alsaydı, 12. yüzyılın sonlarından itibaren efsanelere ve vaazlara dâhil edilirdi⁴². Diğerleri, bunlar özellikle kralın birini öldürmekle suçlanmasına neden olacakları için öncelikle ihmal edildiğini savunmaktadır. Ek olarak bu görüşü pekiştiren 15. yüzyıla ait bir kaynak, kralın kan dökme tutumunu inceleyen hayalî bir kutsanma süreci yeniden inşa etmektedir⁴³.

Eğer litürjik metinlerin yazarları için "hagiografik özgünlük"ün, "tarihsel gerçeklik"ten çok daha önemli olduğunu kabul edersek - ki Kornél Szovák yakın zamanda böyle formüle etmiştir⁴⁴ - tatmin edici bir cevap bulmak oldukça kolaydır. 10. ve 11. yüzyıldan benzer güzel bir örnek hatırlayabiliriz: Aziz Ulrich'in Efsanesi. O, Augsburg'un başkentini 955 Ağustos'undaki Augsburg savaşından önce neredeyse bir hafta boyunca saldıran putperest Macarlar'a karşı savunan Augsburg piskoposudur (923-973). Kişisel olarak kimseyi öldürmemiştir, ancak aktif olarak savaşlara katılmış, savunmayı düzenlemiş, ön saflardaki savaşçıları cesaretlendirmiş ve Alman zaferinde önemli bir figür haline gelmiştir. Onun efsanesi 982 ile 993 yılları arasında Augsburg Valisi olan Gerhard tarafından, bu efsaneyle özetlenen yerel kültürünün, resmî olarak kutsanan ilk aziz olarak papa tarafından onaylanmasıyla yazılmıştır. Yazar, Gerhard bir görgü tanığıdır ve Augsburg savaşının heyecanlı ve mükemmel bir özetini sunmuştur⁴⁵. Ancak şaşırtıcı bir şekilde, 1020 ile 1040 arasında Reichenau manastırının başrahibi Berno, kutsal piskoposun hayatını gözden geçirmiş ve onu yalnızca dua eden, düşünen bir kişiye dönüştürmüştür: savaşlardan kan, vahşet olmadan,

⁴² G. Klaniczay A Szent László-kultusz, a.g.e.; bu yazıda önceki analizimi biraz değiştirdim, bkz. L. Veszprémy, The Birth of a Structured Literacy in Medieval Hungary, in: The Development of Literate Mentalities in East Central Europe, A. Adamska, M. Mostert (ed.), Turnhout 2004, pp. 161-181.

⁴³ B. Kertész, Megjegyzések Szent László kanonizációjához [Remarks about the canonization of St Ladislav Aziz Ladislav'ın kanonlaştırılmasına ilişkin açıklamalar], „Magyar Könyvszemle”, 122/2006, ss. 297-314.

⁴⁴ K. Szovák, László-legendák. A csodás történetek háttérére [St Ladislav legends. The background of miraculous stories, Aziz Ladislav efsaneleri. Mucizevi hikayelerin arka planı], „Rubicon”, 27/2017: 9, ss. 37-41.

⁴⁵ Gerhard of Augsburg, I.12., ss. 193-203.

Augsburg'un savunmasından ise yalnızca tesadüfen bahsedilmiştir⁴⁶. Efsanelerin sonraki versiyonlarında Macarlar ve savaşın kendisi bile ortadan kaybolmuş, yetini Attila ve Hunlar almıştır. Nihayet 15. yüzyılda Hümanist tarihçiler, 1456 Augsburg tarihinin (*Cronographia Augustensium*) yazarı olan Sigismund Meisterlin'in orijinal, "tarihsel olarak özgün" versiyonunu ilk örnek olarak keşfetmişlerdir⁴⁷.

Ladislás ve Kuman süvari arasındaki kanlı savaşa ilişkin duvar resimlerinin standart bir konu haline gelmesi gerçekten şaşırtıcıdır. Boyalı seriler ile yazılı hikayeler arasında küçük farklar mevcuttur, bu da hikayelerin paralel ve bağımsız bir şekilde geliştiğini göstermektedir⁴⁸. Bu konudaki ikonografik ve etnografik kökenler son yıllarda Macar bilim adamları arasında şiddetli bir şekilde tartışılmıştır⁴⁹. Kimileri antik bir pagan geleneğin geç bir canlanması olduğunu savunarak, bu savaşın "iyi, yardım eden" ile "kötü, zararlı" güçler arasındaki mücadeleyi simgeliyor olabileceğini öne sürmüştür. Aslında bozkırda yapılmış bazı sanatsal oymalar, güreş ve dövüş figürleriyle gerçekten duvar resimlerimize çok benzemektedir. Öte yandan bazıları ise kaçırılan kadınların kurtarılmasına odaklanan Minnesänger el yazmalarındaki şövalye illüstrasyonlarına bakılması gerektiğini öne sürmektedir. Haçlı ruhuyla sıkı bağlantı içinde olan pagan dünyasına karşı mücadele, bu açıdan şövalyenin Hristiyan, aziz dünyasını kişileştirdiği başka bir açıklama alanı açmaktadır. Son zamanlarda sanat tarihçisi Zsombor Jékely, bu konuya

⁴⁶ D. Blume, D., *Bern von Reichenau (1008–1048): Abt, Gelehrter, Biograph. Ein Lebensbild mit Werkverzeichnis sowie Edition und Übersetzung von Berns Vita S. Uodalrici*, in: *Vorträge und Forschungen, Sonderband 52, Ostfildern 2008*, ss. 195–264.

⁴⁷ A. Hammer, *Interferences between Hagiography and Historiography: Bishop Ulrich of Augsburg and Emperor Henry I*, in: *Special Issue Section: Sovereigns and Saints. Narrative Modes of Constructing Rulership and Sainthood in Latin and German (Rhyme) Chronicles of the High and the Late Middle Ages*, "Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik" 70/2013, Issue 1, ss. 179–194.

⁴⁸ Bakınız B. Zs. Szakács, *Between Chronicle and Legend: Image Cycles of St Ladislás in Fourteenth-Century Hungarian Manuscripts*, in: *The Medieval Chronicle IV*, E. Kooper (ed.), Amsterdam – New York, ss. 149–175.

⁴⁹ Pagan geleneklerinin lehine L. Vargyas, *Honfoglalás-előtti hagyományok Szent László legendájában* [Nomadic tradition in the legend of St Ladislás, Aziz Ladislás efsanesindeki göçebe geleneği]: Mezey, *Athleta patriae*, p. 11–18., for the supposed western influences A. Vizkelety, *Nomádkori hagyományok, vagy udvari-lovagi toposzok? Észrevételek Szent László és a leányrabló kun epikai és képzőművészeti ábrázolásaihoz* [Nomadic traditions or courtly-chevaleresque models, Göçebe gelenekler veya saraylı-chevaleresk modeller]. „Irodalomtörténeti Közlemények“, 85/1981, ss. 253–275.

adanmış bir makaleyi düzenlemiş ve İtalyan Angevin saray sanatının olası bir etkisine işaret etmiştir. Bilindiği gibi Angevinler, Kral IV. Ladislas'ın (Kuman) ölümünden yani 1290'dan itibaren kendilerini Macar tahtının varisleri olarak kabul etmişlerdir. Bu nedenle, SS Stephen, Ladislas ve Emeric'in Macar Kutsal Krallarının edebî ve resimsel geleneğini benimsemişler; Napoli'deki fresklerde Macaristan'a olan iddialarını desteklemişlerdir. Sonunda ilk Macar Angevin kralı I. Charles 1301'de tahtta hak iddia ederek, Macaristan'a girmiş ve uzun bir iç savaşın ardından 1320'lerde gücünü pekiştirmiştir. İtalyan Angevin sarayında Efsane, Fransız haçlı sanatının ışığında yorumlanmış ve bu da Macar duvar resimlerini etkilemiş olabilmektedir, ilk kez 1317 civarında Kakaslomnic Kilisesi'nde (Veľká Lomnica, Slovakya) rastlanan eserler de tesadüf değildir⁵⁰. Bu noktada 1330'da Macaristan kralı I. Charles ve oğlu Prens Andrew'ın Napoli'ye gerçekleştirdikleri seyahat vesilesiyle yapılmış zengin şekilde aydınlatılmış bir yaşam öyküsü koleksiyonu olan (altı kütüphane koleksiyonuna dağılmış parçalar halinde bulunan) söz konusu Macar-Angevin Efsanesi'ne atıfta bulunmam gerekiyor. Muhtemelen, 1330'da İtalya'nın Napoli kentine yapılan I. Charles ve oğlu Prens Andrew'un seyahati vesilesiyle oluşturulmuştur⁵¹. Yüzlerce resim arasında Aziz Ladislas efsanesini, haçlı seferi ve Kerlés savaşı bölümlerini içeren, neredeyse metinsiz, sadece altyazılarla bulunan çok sayıda resim bulunabilmektedir. Ladislas adı soylular arasında en popüler olanlardan birine aittir ve 13. yüzyılda en çok kullanılan beşinci erkek Hristiyan adı haline gelmiştir⁵².

Bununla birlikte, Macar ortaçağında ilginç bir özellik, ülkede herhangi bir yerel Haçlı gelenek gelişmemesi olmuştur. İlk üç Haçlı ordusu (toplamda 1001'in birlikleriyle dört), ülke üzerinden yürümüş; bazı Macar birlikleri

⁵⁰ Benzer örnekler için bkz. H. Wolter-von dem Knesebeck, *Mittelbare Partizipation am Kreuzzug. Nord- und mitteleuropäische Bildzeugnisse nach dem Fall Jerusalems 1187*, „Das Mittelalter”de, 21/2016 Hattin savaşına gönderme yapan ‘Elisabeth Psalter’, muzaffer Aziz Margaret figürü ve Braunschweig katedralindeki Kutsal Haç efsanesini tasvir eden duvar resimleri yer almaktadır.

⁵¹ S. M. Newton, Tomaso da Modena, Simone Martini, Hungarians and St Martin in Fourteenth-Century Italy. “*Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*”, 43/1980, ss. 234-238., faks baskısı için bkz. Macar Angevin Efsanesi. Daha ayrıntılı analiz için bkz. B. Zs. Szakács, *The Visual World a.g.e.*

⁵² M. Slíz, *Cults of Saints and Naming in Medieval Hungary*, in *Byzance et l'Occident: rencontre de l'Est et de l'Ouest*, E. Egedi-Kovács (ed.), Budapest, ss. 236-237.

üçüncü Haçlı Seferi'ne kısa bir süre katılmış ve gerçek bir Macar Haçlı girişimi 1217'de bizzat Kral II. Andrew tarafından başlatılmıştır⁵³.

İlham veren bir diğer husus ise Moğolların, Kuman süvarisinin figürünü kana susamış Moğol süvarilerinin anılarıyla zenginleştirerek, 1241-1242 yılları arasında ülkeyi yok etmeleri olabilirdi. Ancak pagan savaşçının etnik kökeninin pek bir önemi yoktur, çünkü 1068'deki tarihî akıncılar muhtemelen Kuman (Kıpçak-Kuman) değildi – o zamanlar Karpat havzasından çok uzaktaydılar- ama belki de Oğuzlar gibi başka göçebe halklardı. İsmi bilinmeyen bir yazar yaklaşık 1220'de (bölümler 8-10, s. 21-9) ayrıca (dokuzuncu yüzyılda Macarlara katıldığı iddia edilen) bazı göçebe insanlardan anakronik bir şekilde Kuman olarak söz etmiştir. Kumanlar, 13. yüzyılda Macaristan'da hareketli bir tarih yaşamış; bu yüzyılın ilk on yılında Güney Transilvanya sınırında Töton Tarikatı ile karşılaşmış, ardından 1220'lerde Tuna'nın aşağısında -en azından yüzeysel olarak- Hristiyanlaştırılmış ve Macar derebeyleri haline gelmiş; Moğol istilasından önce ve sonra birkaç kez ülkeye girip, çıkmışlardır. Ülkede yerleşmelerinden sonra, yerli Macarlar ile yerleşik haklar verilen göçmen Kumanlar arasında zaman zaman kanlı çatışmalar yaşanmış, ancak hafif süvariler kraliyet sarayının en önemli askerî müttefiki haline gelmiştir. Öte yandan bu bölümde "Cuni" olarak adlandırılan Kumanların adı gibi bazı anakronistik ve arkaik ifadeler de bulunmaktadır. Eskiden Bakire'nin babasının Várad piskoposu olarak adlandırılması da kanon hukukunun piskoposların evliliğini onaylamadığı bir dönemin kalıntısı şeklinde açıklanmıştır. Bu tartışmayla ilgili olarak bu olasılığı sadece sözlü hikaye anlatıcısının bir edebî ifadesi olma ihtimalini göz önünde bulundurarak dışlamak doğru olmaz. Bakirenin kimliği okuyucular için önemlidir; bazıları ona isim vermiş, bazıları ise Macar-Angevin Efsanesi'nde olduğu gibi onu Azize Meryem ile özdeşleştirmiştir⁵⁴.

Moha Muharabe'sinden sonra felaketle sonuçlanan savaşta Kral IV. Béla, ülkenin dört bir yanından kovalanmış ve nihayet Adriyatik Denizi'nde Trau Adası'nda (Trogir, Hırvatistan) sığınak bulmuştur. Trau'ya giden yolda, Clissa Kalesi'nde (Klis, Hırvatistan), Ocak 1242'de prenses Margaret, kraliyet ebeveynleri tarafından Moğollar'a karşı Tanrı'nın yardımını isteme yemini

⁵³ For the crusade of Andrew II bkz. J. R. Sweeny, Hungary in the Crusades, 1169-1218, "The International History Review" 3/1981, ss. 467-481; L. Veszprémy, The Crusade of Andrew II, King of Hungary, 1217-1218. "Jacobus", 13-14/2002, ss. 87-110.

⁵⁴ The identification of the maiden with St Mary is questioned by B. Zs. Szakács Between Chronicle and Legend, a.g.e.

olarak, Tanrı'ya sunulmak amacıyla dünyaya gelmiştir. Gelecekte bir Dominiken rahibesi olarak, 1943'te resmî şekilde azize ilan edildiyse de, kutsal yaşamı nedeniyle saygı görmüştür. Margaret'in 13. yüzyıl efsanesi, 1250 civarındaki Macar tarihî kültürü hakkında bazı ilginç bilgiler barındırmaktadır. Azize Margaret efsanesine göre rahibe prenses, Macar tarihine olan ilgisiyle harekete geçerek sık sık azizlerin efsane ve hikayelerini incelemiştir⁵⁵.

"Çoğu zaman önceki liderlerin hayatlarını düşünüp diğerleriyle tartıştı, bunlar: Macaristan'ın ilk kralı ve elçisi, halkını putperestlikten döndüren Kutsal I. Stephen; hayat hikayesinde (*gestis'te*) anlatıldığı gibi saflığını yaşamı boyunca koruyan Kutsal Emeric'in iffeti; Macarların (*ut scriptum Ungarorum*) iddialarına göre şanlı bir şekilde hükmeden ve özellikle doğudan saldıran putperestlere karşı savaşan Kral Aziz Ladislav'dır."

Bu satırlar 13. yüzyılın ortalarına kadar – Margaret 1270'te öldü – ulusal kronik metninin Kral Ladislav'ın hikayesini içerdiğini muhtemel kılmaktadır. Macar Latin kronik ağacı çoğu 14. yüzyıl öncesi versiyonun kaybolması nedeniyle karmaşıktır. Maalesef kaybolan 'ilk' Macar *Gesta*'nın (*'Urgesta'*) tarihi ve içeriği kesin olarak netleştirilememiş olup; hala şiddetle tartışılmaktadır⁵⁶. Görünüşe göre Ladislav hikayeleri, şu anki formda kaybolan en eski kronik versiyonuna eklenmemiştir. Ladislav'ın saltanatından kaynaklanan çağdaş tarihî notlara dair izler bulunmaktadır, ancak mevcut bölümlerde o kadar karışıktır ki, 1100'lerden sonra radikal bir yeniden yazımın gerçekleşmiş

⁵⁵ 'Revolvebat crebrius secum et conferebat cum aliis interdum progenitorum suorum vitam et vite sanctitatem beati scilicet Stephani primi regis et apostoli Ungarorum, cuius fidem et catholicae fidei predicationem, qua suam convertit gentem ab ydolorum cultura, ecclesia narrat vulgarica; beati Henrici filii eiusdem sancti Stephani regis santissimam virginitatem,ut in eius gestis habetur, . . . ; sancti quoque Ladislai regis, qui gloriosa regni gubernatione et defensione adversus invasores, maxime insultus paganorum partium orientalium, ut scriptum continet Ungarorum. ...' (Vita beatae Margarite, ch. 12, also edited by Gombos 1937–1938, 3: 2012–13., SRH 2. rev. ed. 1999., ss. 685-709).

⁵⁶ N. Kersken, *Geschichtsschreibung im Europa der "nationes."* Nationalgeschichtliche Gesamtdarstellungen im Mittelalter. Cologne, Weimar, Vienna 1995; K. Szovák, *L'historiographie hongroise a l'époque arpadienne*, in: *Les hongrois et l'Europe: conquete et intégration*, S. Csernus – K. Korompay (ed.), Paris-Szeged 1999, ss. 375–384; D. Bagi, *Problematik der ältesten Schichten der ungarischen Chronikkomposition des 14. Jh. Im Lichte der ungarischen Geschichtsforschung der letzten Jahrzehnte – einige ausgewählte Problemstellen*, „*Quaestiones Mediae Aevi Novae*“ 12/2007, ss. 128–147; G. Thoroczkay, *Die Legendenliteratur und Geschichtsschreibung Ungarns bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*, „*Bullettino dell'istituto Storico Italiano per il Medio Evo*“, 118/2016, ss. 217–248.

olması muhtemel görünmektedir. Modern bilim adamları, çoğunlukla 14. yüzyıl ortalarına tarihlenen iki el yazmasına dayanarak ulusal kroniğin Orta Çağ metin formunu yeniden inşa etmeye çalışmıştır. Bu yeniden yapılandırılmış Kronik genellikle 'Ulusal Kronik' veya '14. Yüzyıl Kronik Kompozisyonu' (*Chronici Hungarici compositio*) olarak adlandırılmaktadır ve ilk kez 1938'de yayımlanmıştır⁵⁷. Bu el yazmalarının en eski tarihli 1358 tarihli 'Resimli Kronik' (IC) (Budapeşte, Széchényi Ulusal Kütüphane, Clm. 404., önceden Viyana'da bulunuyordu) olmasına rağmen, Macar tarihine ait Hristiyan başlangıçlarından Ladislas hikayelerini içeren en eski yazılı anıları muhafaza edilmiştir. Margaret efsanesi temel alındığında, Tavşanlar Adası'ndaki rahibelerin (bugün Budapeşte'deki Margitsziget), muhtemelen kendilerine böyle bir kronik el yazmasına erişimleri olduğu ve bunun muhtemelen kendilerine sesli olarak okunduğu sonucuna varılabilmektedir.

Her ne kadar Anonymus' un Gesta'sı (c. 1220) arasında yakın bir metinsel ilişki olsa da, bu eser neredeyse çağdaş bir nüsha olarak hayatta kalmıştır (Budapeşte, Széchényi Ulusal Kütüphanesi, Clm. 403.) ve Kézalı Simon'un Gesta'sı (c. 1282) ve National Chronicle, Chronicle'ın kayıp ilk versiyonlarının yeniden inşası sürecinde çok az yardım sağlamıştır. Neyse ki IC'nin Kerlés savaşı ile ilgili bölümünde Anonymus tarafından çok benzer bir biçimde tekrarlanan bir cümle vardır. János Bak, IC'nin gelecek baskısında önereceği hususta haklı ise IC, Anonymus için bir model görevi görmüş, cümleyi IC'den ödünç almış, dolayısıyla da Kerlés'in hikayesi zaten 1220'lere kadar kroniğin bir parçası durumunda olmuştur. Bahsedilen ifadeler ise şunlardır⁵⁸ :

İsimsiz yazar (Anonymous notary) ch. 8.

Third phase “Almus dux et sui milites persequentes Ruthenos et Cumanos usque ad civitatem Kyev et tonsa capita Cumanorum Almi ducis milites mactabant tanquam crudas cucurbitas...

“Dük Álmos ve savaşçıları, Ruthenler ve Kumanları Kiev şehrine kadar kovaladı, Dük Álmos'un savaşçıları Kumanların tıpkı taze birer su kabağına benzeyen traşlı kafalarını kırdı”.

IC, ch. 102. second phase

⁵⁷ SRH 1: ss. 217–506.

⁵⁸ For the translations see the volumes of CEMT, CEU Press.

“Quos Hungari celerius persequentes acutissimos gladios suos et sitibundos in sanguinibus Cunorum inebriaverunt. Capita quippe Cumanorum noviter rasa, tamquam cucurbitas ad maturitatem nondum bene perductas, gladiatorum ictibus disciderunt.”

“Macarlar, hızlı bir takip gerçekleştirerek keskin kılıçlarıyla Kumanların kanıyla sarhoş oldular. Kılıç darbeleriyle, Kumanların henüz traş edilmiş başlarını olgunlaşmamış su kabağı gibi kestiler...”

Bible, Deut. 32:42

First phase ...inebriabo sagittas meas sanguine et gladius meus devorabit carnes de cruore occisorum et de captivitate nudati inimicorum capitis.

“Oklarımı kanla sarhoş edeceğim, ve kılıcım eti yiyip bitirecek; Öldürülenlerin ve esirlerin kanıyla, Düşmanın liderlerinin başından...”

Önceden, IC'nin 121. bölümü ile Anonymus 39. bölümünün benzer ifadelerini karşılaştırdık ve IC'nin, Anonymus için bir model olarak hizmet ettiği sonucuna vardık. Bu durum, yazarın Aziz Ladislas hakkındaki bölümlerden keyif duyduğu ve ifadeleri buradan kolayca ödünç aldığını doğrulamaktadır⁵⁹.

Kronik varyantlarının oluşumuna paralel olarak 1100'lerden sonra başlayan, Ladislas'ın kanonlaştırılmasından sonra geniş ölçüde yayılan ve sonunda Macaristan'ın her yerindeki duvar resimleriyle belgelenen "matière de Hongrie" olarak adlandırılan Ladislas'ın kaba bir döngüsünün var olduğu ikna edici görünmektedir. Hikâyenin özü, Kral Süleyman ile prensler Géza ve Ladislas'ın 1063 ile 1074 arasındaki dönemde, her zaman birbirlerine karşı değil, genellikle birlikte saldıran kâfir Kumanlara veya o dönemde Bizans yönetimindeki Belgrad kalesine karşı olan mücadeleleridir. Aynı zamanda bu bölümlerin her anı, kral ile prensler arasında gizli bir rekabetle, entrikalarla veya – tam tersine- efsanevî Cesur Opos veya Kral Süleyman'ın yanında yer alan ispán Vid gibi tebaalarının ve danışmanlarının cesaretiyle iç içe geçmiştir. Bugün okuduğumuz metin saray edebiyat geleneğinden, Charlemagne döngüsünden, “Historia Roderici”den, “Historia scholastica”dan ve bazı

⁵⁹ L. Veszprémy Korhúség és forrásérték a magyar Krónika egyes fejezeteiben [Historicity and authenticity in some chapters of the Hungarian chronicle, Macar kroniğinin bazı bölümlerinde tarihsellik ve özgünlük]: Arcana Tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére, A. Bárány, K. Szovák, G. Dreska (edd.), Vols. 1-2, Budapest-Debrecen, 2014, ss. 809–824.

kronik bölümlerden kanon hukuku ve teolojik tartışmalarla zenginleştirilmiş güçlü bir etki altındadır.

Süleyman ve Ladislas: Karmaşık Bir İlişki

Süleyman ve Ladislas sadece düşman değildir, "kötü" ve "iyi" tarafı temsil etmemektedir⁶⁰. Daha çok Tanrı'nın gücünü, O'nun iradesini nasıl açığa çıkardığını ve gerçek Hristiyan siyasi erdemleri insanlar için nasıl ortaya koyduğunu göstermektedirler. Gregoriyanizm teorisi 12. yüzyılın sonunda halen etkisini sürdürmeye devam etmiştir, bunun kısmî nedeni ise en önemli papalık belgelerinin hukukî el kitapları ve mektup koleksiyonlarına eklenmiş olmasıdır. Papalık kanonistleri, kral ve krallıkların geleneksel kutsallığından sonsuza dek ayrılmış olup; ancak taht adaylarının uygunluğuna, meşruiyet ve mirasa karşı "idoneitas"a vurgu yapmışlardır. Uygunluğun içeriği VII. Gregory'nin mektuplarında net bir şekilde formüle edilmiştir, bunlar: temel Hristiyan erdemlerini takip etmek ve papalara saygı duymaktır. Bu nedenle IC'nin 133. bölümünde Ladislas, Süleyman'ı tanrısal yasaya uymaya ikna etmeye çalışmıştır. Öte yandan papalık mektupları, Ladislas'ın en önemli erdeminin alçakgönüllülüğü (humilitas) oluşunun nedenini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Sergilediği davranış aynı zamanda siyasî hırslarını saklaması gereken Alman kralı Rheinfeldli Rudolf (Ladislas'ın kayınpederi) ile çarpıcı bir paralellik taşımaktadır. Aynı nedenlerden dolayı Géza ve Ladislas, ülkenin soyluları tarafından açıkça Macar tacını kabul etmeye zorlanmıştır. Öncelikle Ladislas, yasal kralın adaletine saygı göstermek için kendisini taçlandırmamış bir klasik "rex retiens", "isteksiz kral" örneğidir⁶¹. IC'de törende iki melek yardımcı olmaktadır. Bir diğer örnek ise Hırvatistan'ı, fethettikten sonra zaferini hemen kız kardeşine, eski Hırvat kralının dul eşine sunmasıdır.

Ladislas'ın gerçekten de mucizelerle desteklenmesi gerekiyordu, çünkü metnin editörü kralın ölümü (1095) ile kanonlaştırılmasını (1192), kısmen kronik kompozisyonun çeşitli aşamalarından dolayı, tekrar tekrar Süleyman'ın yanında yer alarak, kraliyet verasetine ilişkin gizli bir meşru görüşle Süleyman

⁶⁰ G. Klaniczay, The Ambivalent Model of Solomon for Royal Sainthood and Royal Wisdom, in: The Biblical Models of Power and Law- Les modèles bibliques du pouvoir et du droit Papers of the International Conference, I. Biliarsky, R. Păun (ed.), Bucharest, 2005, ss. 75-92.

⁶¹ B. Weiler, The 'rex renitens' and the Medieval Ideal of Kingship, ca. 900-ca. 1250, „Viator” 31/2000, ss. 1-42.

ile Ladislas arasındaki mücadeleyi anlatmaktadır. Metinde, Ladislas'ın ona karşı kazandığı zaferden sonra Süleyman'ın kaderine yapılan atıflar da dâhil olmak üzere bunun birçok işareti vardır (1082). Alman kaynakları Süleyman'ın 1087'de bir askerî macerada hayatını kaybettiğini iddia etmekte olup; bu da onun karısı Judith'in bir sonraki yıl Polonya kralı I. Władysław Herman ile evlendiği gerçeğiyle desteklenmektedir. Bunun aksine Süleyman yanlısı tarihçi onu canlı tutarak, Alexis efsanesinde olduğu gibi dindar bir keşişe dönüştürmüş, adeta Ladislas'ın yasa dışı adımlarını telafi etmiştir⁶². Tarihçinin iddiasına göre Süleyman'ın karısı ölümüne kadar ona sadık kalmış ve tekrar evlenmemiştir. Tarihçinin yorumu başarılı olmuştur, çünkü tövbekâr ve Aziz Süleyman'ın günümüze kadar gelen ayınle ilgili dersleri mevcuttur ve onun yerel kültürünün 15. yüzyılın sonlarından itibaren Istria Yarımadasındaki Pula'da, özellikle de barok dönemde, parlak bir şekilde ortaya çıkmasının sonrasında mezarı hala bir turistik cazibe merkezi durumundadır⁶³. Hikaye, 1206'dan sonra yazılan *Vita Haroldi* ile çok benzerdir; bu eserde dindar Harold Godwinson'un 1066'daki gerçek ölümünden sonra hac yolculuğu yaptığından bahsedilmektedir, böylece fiziksel varlığıyla Normanları yasadışı fetihleriyle hatırlatmaktadır; ayrıca Chester'daki hayali mezarı etrafında kendiliğinden bir kült oluşmuştur⁶⁴. Neyse ki Süleyman'ın hikayesinin bazı özellikleri, Cosmas⁶⁵ tarafından tanımlanan Moravyalı prens Svatopluk'un (ö. 894) hikayesi ile benzerdirve eğer hikaye Macaristan'da gerçekten hayatta kalmayı başardıysa, bir yüzyıl sonra Macar Süleyman'ın geleneği adına tarih yazımına ilişkin bir model sunabilirdi.

Yaşamının Ardından

Diğer taraftan kral ve hükümdarın askerlik hizmetinde gerçekleştirilen kahramanlıkların ve bunların ödüllerinin, on üçüncü yüzyıldan itibaren kendi ülkelerindeki yüzlerce berattaki sözde “anlatılar” kısmında yaygınlaştığını

⁶² SRH 1: ss. 410–411, IC ch. 136.

⁶³ T. Kerny, Salamon magyar király ábrázolásairól (14–19. század), in: Romantikus kastély: tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére [On the iconography of King Solomon, 14th-19th c., 14.ve 19.yüzyıllarda Kral Süleyman'ın ikonografisi üzerine, 14-19]: Studies in honour of Dénes Komárik, F. Vadas (ed.), Budapest 2004, ss. 33–51.

⁶⁴ P. G. Schmidt, Veritas nafragatur. Das Leben und die Taten König Harolds von England nach 1066, in: Fälschungen in Mittelalter, Vol. 1. Hannover 1988, ss. 189–204. (MGH Schriftren 33/1).

⁶⁵ Cosmas Pragensis (1980), ss. 32-34.

bilmekteyiz⁶⁶. Bu durum aynı zamanda kralın ülkeyi silahlarla savunma yeteneğine sahip olması gerektiği anlamına gelmektedir ve ona bu yükümlülüğü getiren şey de Aziz Ladislas'ın birkaç yüzyıl önce yaptığı gibi on üçüncü yüzyılda yapılan taç giyme yeminidir. Bir yanda kralın askerî erdemleri ve uygunluğu, diğer yandan soylu tebaasının bireysel refahı ve iyiliği birbiriyle karşılıklı olarak ilişkilidir ve hem Kronik hem de Efsane'de bir şövalye bir kral figürünün ortaya çıkmasını teşvik etmiştir.

Cesur ve cömert bir savaşçı olarak betimlenen, her zaman silah ve zırh içinde resmedilen Kral Ladislas, Orta Çağ boyunca Macar hükümdarlarının ideali olarak kalmıştır. Kral Matthias'ın saltanatı sırasında (1458–1490) basılan Macar tarihi kroniği, 1488 tarihli John of Thurocz'un Kroniği'nde, St Ladislas'ın cesur eylemlerine bir tam sayfa ayrılmış olması tesadüf değildir, bu da iki hükümdar arasında bir benzerlik olduğunu göstermektedir⁶⁷. Matthias'ın saltanatı boyunca, özellikle 1460'larda, kral bizzat kâfirlere, yani Osmanlılara karşı savaşmış ve tüm Avrupa'da kalıcı olarak 'Hristiyan inancının savunucusu' unvanını talep etmiştir.

Son zamanlarda Ladislas hikayesi ile Chrétien de Troyes'un "Lancelot" hikayesi arasında olası bir bağlantı teorisi ortaya çıkmıştır⁶⁸. Her ne kadar Ladislas'ın belirgin Macar versiyonu kulağa çok benzer gelse de, Macar hikayelerinin Batı edebiyatının motiflerinden oluşturulduğu ve bunun tersinin geçerli olmadığı tartışılmaz görünmektedir. Elbette Kral Béla'nın elçilerinin Paris'te bu efsanevî kral hakkında hikayeler anlatmış olmaları göz ardı edilmemekte, ancak Fransız destanının Macar izleri Ladislas'ın değil, Kral Béla'nın figürünü korumaktadır⁶⁹.

Aslında 15. yüzyılda Anjoulu René'nin hizmetinde olan Fransız din adamı Antoine de La Sale (1385/1386–1460/1461), "Şövalye Jean de Saintré'nin Tarihi" adlı eserinde, Macarların ve Sarazenlerin hayalî bir savaş sahnelerini anlatırken, Macar savaş çığlığını "Saint Lancelot! Saint Lancelot!" olarak belirtmiştir. O dönemde onların savaş çığlıklarının yaygın olarak

⁶⁶ E. Mályusz, *La chancelleire royale et la rédaction de chroniques dans la Hongrie médiévale*, „Le Moyen Age”, 71/1968, ss. 59–70.

⁶⁷ Ladislas is depicted on the front page of the Thurocz chronicle.

⁶⁸ Stephen L. Pow (Calgary, Canada), *László to Lancelot. Hungarian Kings, Arthurian Knights*, lecture, 14 September 2017, ELTE University, Budapest.

⁶⁹ E. Egedi-Kovács, *Le souvenir de Béla-Alexis dans la littérature française du XIIe siècle*, in: *Byzanz und das Abendland: Begegnungen zwischen Ost und West*, E. Juhász (ed.), Budapest, 2013, ss. 161–177.

bilinmesi kesindir ve diğer tarihî kaynaklar tarafından "Saint Ladislav" olarak belirtilmektedir - "szent László" olarak telaffuz edilmektedir.

Sonuç

IC'nin göreceli olarak en büyük yüzdeyi, yani tüm bölümlerin beşte birini, sözde "Gesta Ladislai" olarak adlandırılan Ladislav'ın hikayesine adanması tesadüf değildir. On dördüncü yüzyılın ortalarında Macaristan'da en popüler aziz haline gelen Ladislav figürünün etrafında⁷⁰, hayatta kalan göçebe geleneklerinin unsurları, Macar kraliyet sarayının şövalyelik fikirleri, Angevin sarayının Fransız haçlı gelenekleri ve 1241-42'deki Moğol mücadelesinin anıları yoğunlaşmıştır. Oğlu Emeric için yazılan Aziz Stephan'ın Öğütleri, Orta Çağ'da Kral'ın aynası olarak alınıp, Macar 'Corpus iuris'in ilk kitabı olarak listelenmişse, o zaman Ladislav'ın Efsanesi de aynı takdiri hak etmiştir. Ladislav yaşamı boyunca savaşçı kral olarak hareket etmiştir, ancak krallığa ilişkin Gregoryen fikirleri çok iyi bilinmektedir. Sıkça alıntılanan sözleriyle, 1091'de Monte Cassino başrahibine yazdığı ve sık sık alıntılanan sözlerinde şunu kabul etmektedir: "Suçluyum, çünkü en ciddi suçlar olmadan dünyevî gücü kullanmak imkansızdır"⁷¹. Bu her zaman için geçerli bir uyarıdır.

Kaynakça

Admonitiones Sancti Stephani (1988) (*Libellus de institutione morum*), ed. József Balogh, in: SRH 2: pp. 611–628. Translated into English by János Bak, and James Ross Sweeney, "New Hungarian Quarterly" 29 Nr. 112, p. 98–105.

ÁÚO. Árpádkori Új Okmánytár (1860) [*Collection of charters from the Árpád Age*], ed. Gusztáv Wenzel. Vols. I–XII. Budapest, 1860–1874.

Hungarian Angevin Legendar (1978) *Węgierskie legendarium Andegawenskie*: Wydanie faksymile, opracował, regesty legend zestawił, całość do druku przygotował Ferenc Levárdy. Wrocław, Budapest.

⁷⁰ E. Marosi, Der Heilige Ladislaus als ungarischer Nationalheiliger. Bemerkungen zu seiner Ikonographie im 14-15. Jahrhundert, "Acta Historiae Artium Hungariae", 33/1987, ss. 211–256; Idem, Between East and West. Medieval Representations of Saint Ladislav, King of Hungary, "The Hungarian Quarterly", 36/1995, ss. 102–110.

⁷¹ "Quamvis peccator existam, quum cura terrene dignitatis absque grauissimis non potest promoveri criminibus". *Diplomata Hungariae antiquissima. Accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia. I. Ab anno 1000 usque ad annum 1131*, Ed. Gy. Györffy. Budapest, 1992, s. 272, nr. 91.

Anonymus. *Anonymi Bele regis notarii Gesta Hungarorum* (2010) Anonymus, Notary of King Béla, The Deeds of the Hungarians, in: Anonymus and Master Roger, ed. and trans. Martyn Rady and László Veszprémy, et al. Budapest-New York, (Central European Medieval Texts).

Ansbertus. A. Chroust (2010) *Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges Kaiser Friedrichs I. (Historia de expeditione Friderici imperatoris et quidam alii rerum gestarum fontes eiusdem expeditionis)*. MGH. Script. rer. Germ. N. S. 5. Berlin, 1928, pp. 1–115., see also *The Crusade of Frederick Barbarossa. The History of Expedition of the Emperor Frederick and Related Texts*, ed. Graham A. Loud. *Crusade Texts in Translation*. 19. Farnham,, p. 48–57.

Arnoldus Arnoldi (1868) *Chronica Slavorum*, ed J. M. Lappenberg. MGH. Script. rer. Germ. 14. Berolini.

Busse 1887. *Porphyrii Isagoge et in Aristotelis categorias commentarium*, ed. Adolfus Busse. Berlin, 1887.

Cosmas Pragensis Chronica (2018) *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*, ed. B. Bretholz. MGH SS Nova series 2. Munich, 1980. New edition in print: *Cosmas of Prague, Chronica Bohemorum. The Chronicle of the Czechs*, Petra Multova and Martyn Rady, trans. J. M. Bak and Pavlina Rychetová. Budapest-New York.

DHA. Diplomata Hungariae antiquissima (1992) *Accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia. I. Ab anno 1000 usque ad annum 1131*, ed. György Györffy. Budapestini.

Fodor, J. Adrienne (1980) *László-legendák 15–16. Századi magyarországi breviáriumokban [St Ladislav's legends in 15th–16th c. Breviaries in Hungary]*, in: *Athleta patriae*, p. 57–72.

Gallus Anonymus (2003) [“Gallus Anonymus,”] *Gesta principum Polonorum, The Deeds of the Princes of the Poles*, ed. And trans. Paul Knoll and Frank Schaer, with a preface by Tom Bisson. Budapest-New York, (Central European Medieval Texts 3).

Gerhard von Augsburg (1993), *Vita Sancti Uodalrici: die älteste Lebensbeschreibung des heiligen Ulrich*, lateinisch-deutsch, mit der Kanonisationsurkunde von 993, ed. W. Berschin – A. Häse. Editiones Heidelbergenses, 24, Heidelberg, 1993.

Gombos, Ferenc Albin (2005-2011) (ed.), *Catalogus fontium historiae Hungariae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendentium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCCII*. Vols. 1-3. Budapest, 1937–1938. (reprinted Budapest, 2005-2011).

Hajdú, István (2006), *Vita sancti Ladislai confessoris regis Hungariae*, “Cahiers de l’Institut du Moyen-Âge Grec et Latin”, (Université de Copenhague) 77, p. 36–66.

Heilige Könige (1976) *Die heiligen Könige* (Legenden und Mahnungen aus der Arpadenzeit), ed. And trans. Thomas Bogyay, János Bak, Gabriel Silagi. Vienna, Cologne, Graz.

IC (Illuminated Chronicle). *Chronici Hungarici compositio*, ed. Domanovszky, Sándor. In SRH 1: pp. 217-504. Facsimile edition of the Illuminated Chronicle by Dezső Dercsényi. Budapest, 1964. German and English translations Budapest, 1961, 1969. Facsimile edition of the Chronicle of Buda, ed. Erzsébet Soltész. Budapest, 1973.

Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum Sive Originum Libri XX (2006) Ed. Wallace Lindsay, London, 1911. For the complete translation see *The Etymologies of Isidore of Seville*. Ed. And transl. Stephen A Barney etc. (Cambridge).

Legenda S. Ladislai regis (2017), ed. Emma Bartoniek, in: SRH 2: pp. 507-528. Translated into German by János Bak, in: *Die heiligen Könige*, pp. 147–165. Forthcoming English translation: *Sanctitas Principum: Sancti Reges, Duces, Episcopi et Abbates Europae Centralis (Saec. XI-XIII) – The Sanctity of the Leaders: Holy Kings, Princes, Bishops, and Abbots from Central Europe (Eleventh to Thirteenth Centuries)*, ed. Gábor Klaniczay, Budapest. (Central European Medieval Texts 7.)

Madas, Edit (2004) *Sermones de sancto Ladislao rege Hungariae: Középkori prédikációk Szent László királyról*, Debrecen (Agatha; XV.).

Porphyrii Isagoge, (1966) ed. L. Minio – Paluello. *Aristoteles Latinus I*, 6–7. Bruges–Paris.

Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica (1923-1987) *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. Vols.1-2 (1-4), ed. Imre Szentpétery, and Iván Borsa. Budapest.

Regestrum Varadinense examinum ferri candentis ordine chronologico digestum (2009), descripta effigie editionis a. 1550 illustratum sumptibusque Capituli Varadinensis, ed. János Karácsonyi, Samu Borovszky. Budapest, 1903. (Revised ed. By L. Solymosi, and K. Szovák, Budapest: Arcanum, CD ROM) .

Simon of Kéza (=Kézai) The Deeds of the Hungarians: Gesta Hungarorum (1999), ed. And trans. László Veszprémy and Frank Schaer. Budapest – New York, 1999. (Central European Medieval Texts 1).

SRH. Scriptores rerum Hungaricarum, (1937-1938) ed. Imre Szentpétery, Vols. 1-2. Budapest: (updated reprint with a bibliography: Budapest, 1999, ed. Szovák, Kornél – László Veszprémy).

Johannes de Thurocz (1988), *Chronica Hungarorum*, Commentarii, ed. Elemér Mályusz and Iulius (Gyula) Kristó. Vols. 1-2. Budapest, 1988. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, NS 8-9.)

Jakob Unrests (1974) *Ungarische Chronik*, ed. Adolf Armbruster. “Revue Roumaine d’histoire”, 13, p. 473-508.

Vita beatae Margarite de Ungaria Ordinis Predicatorum (2017), ed. Kornél Boehle. Budapest, 1937. (Recently edited by Kornél Szovák in *SRH* rev. ed. 1999., 2: p. 685-709., with an English translation *Legenda Vetus, Acta Processus Canonizationis et Miracula Sanctae Margaritae de Hungaria. The Oldest Legend, Acts of the Canonization Process and Miracles of Saint Margaret of Hungary*, ed. Ildikó Csepregi, Gábor Klaniczay, and Bence Péterfi. Central European Medieval Texts Series, vol. 8, Budapest).

Araştırmalar

Albrecht, Stefan (2012), *Das griechische Projekt Andreas II. „Hadtörténelmi Közlemények”* 126/2013, p. 440–460.(also in: *ΦΙΛΟΠΙATION Spaziergang im kaiserlichen Garten. Beiträge zu Byzanz und seinen Nachbarn. Festschrift für Arne Effenberger zum 70. Geburtstag*, ed. Neslihan Asutay-Effenberger, and Falko Daim., Mainz, 2012, p. 257-272.)

Athleta patriae. Szent László tanulmányok [Studies on St Ladislav], ed. László Mezey. Budapest, 1980.

Bagi, Dániel, (2007), *Problematik der ältesten Schichten der ungarischen Chronikkomposition des 14. Jh. Im Lichte der ungarischen*

Geschichtsforschung der letzten Jahrzehnte – einige ausgewählte Problemstellen, „*Quaestiones Medii Aevi Novae*“ 12, p. 128–147.

Bagi-Veszprémy - Bagi, Dániel – László Veszprémy, (2017), Udvari és populáris regiszter a 11–12. századi magyar és német krónikákban. Korai magyar és német elbeszélő források érintkezési pontjai [Courtly and popular register in Hungarian and German chronicles from the 11th and 12th c.]. „*Hadtörténelmi Közlemények*”, 130, p. 699-718.

Bárány, Attila, (2013), King Andrew II of Hungary in Philippe Mouskés ‘*Chronique rimée*’, in : *Byzance et l'Occident: rencontre de l'Est et de l'Ouest*, ed. Emese Egedi-Kovács, Budapest, p. 27–45.

Idem, II. András balkáni külpolitikája [The Balkans in the politics of King Andrew II] (2013), in: *II. András és Székesfehérvár*, ed. Terézia Kerny - András Smohay. Székesfehérvár, p. 129–173.

Bartlett, Robert, (1986) *Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal*, Oxford.

Blume, D., Bern von Reichenau (1008–1048): Abt, Gelehrter, Biograph (2008), Ein Lebensbild mit Werkverzeichnis sowie Edition und Übersetzung von Berns Vita S. Uodalrici, in: *Vorträge und Forschungen, Sonderband 52, Ostfildern*, p. 195–264.

De Laborderie, Olivier, John Robert Maddicott, and David Carpenter, (2000), The Last Hours of Simon de Montfort: A New Account. “*The English Historical Review*”, 115/2000, p. 378–412.

Fulvio Delle Donne, (1999), Una disputa sulla nobiltà alla corte di Federico II di Svevia. „*Medioevo Romanzo*” 23, p. 3–20.

Dobszay, László, (2000), Az ország patrónusainak liturgikus tisztelete a középkori zsolozsmában [Liturgical cult of the country's patron saints in the prayers], in: *Magyar szentek tisztelete és ereklyéi [Hungarian saints' cult and relics]*, ed. Pál Cséfalvay - Ildikó Kontsek. Esztergom, p. 96–106.

Egedi-Kovács, (2013), Emese, Le souvenir de Béla-Alexis dans la littérature française du XIIe siècle, in: *Byzanz und das Abendland: Begegnungen zwischen Ost und West*, ed. Erika Juhász. Budapest, p. 161–177.

France, John, (1994), *Victory in the East. A Military History of the First Crusade*, Cambridge,

Gerics, József, Legkorábbi (1961) *Gesta-szerkesztéseink keletkezésrendjének problémái* [*Problems of the order of creation of our earliest gesta-compositions*, Budapest.

Idem (1973), Textbezüge zwischen den ungarischen Chroniken und die Sankt-Ladislaus Legende. „Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae“, 19, p. 273-304.

Gerics, József – Erzsébet Ladányi, Szent László (2001) „csodás” tettei krónikáinkban [The ‘miraculous’ deeds of St Ladislav in the chronicle]. „Magyar Könyvszemle”, 117, p. 20-31.

Graus, František (1971), Premysl Ottokar II. — sein Ruhm und sein Nachleben, „Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung”, 79, p. 57–110.

Hammer, Andreas, (2013) Interferences between Hagiography and Historiography: Bishop Ulrich of Augsburg and Emperor Henry I’, in: Special Issue Section: Sovereigns and Saints. Narrative Modes of Constructing Rulership and Sainthood in Latin and German (Rhyme) Chronicles of the High and the Late Middle Ages. “Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik” 70, Issue 1, p. 179–194.

Jékely, Zsombor, (2015), Narrative Structure of the Painted Cycle of a Hungarian Holy Ruler: The Legend of St Ladislav. “Hortus Artium Medievalium”, 21, p. 62–75.

Jones, Robert W., (2010), *Bloodied Banners, Martial Display on the Medieval Battlefield*, Woodbridge-Rochester, NY.

Kerny, Terézia, (2000), *Historia Sancti Ladislai. A kerlési ütközet ábrázolásairól* [Historia Sancti Ladislai. The iconography of the battle of Kerlés], in: Történelem - kép: szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon, ed. Árpád Mikó, Katalin Sinkó. Budapest, p. 188–195.

Idem, Salamon magyar király ábrázolásairól (14–19. század), in: Romantikus kastély: tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére [On the iconography of King Solomon, 14th-19th c., in: Studies in honour of Dénes Komárik], ed. Ferenc Vadas. Budapest, 2004, p. 33–51.

Kersken, Norbert, (1995), *Geschichtsschreibung im Europa der “nationes.” Nationalgeschichtliche Gesamtdarstellungen im Mittelalter*, Cologne, Weimar, Vienna.

Kertész, Balázs, Megjegyzések Szent László (2006), *kanonizációjához* [Remarks about the canonization of St Ladislav]. „Magyar Könyvszemle”, 122, p. 297-314.

Klaniczay, Gábor (1994), *Königliche und dynastische Heiligkeit in Ungarn*, in: *Politik und Heiligenverehrung im Hochmittelalter*, ed. Jürgen Petersohn. Sigmaringen, p. 343–361.

Idem, La noblesse et le culte des saints dynastiques sous les rois Angevins, in: *La noblesse dans les territoires angevins à la fin du Moyen Âge. Actes du colloque international d'Angers-Saumur, 1998*, Roma, 2000 (Collection de l'École française de Rome, 275), p. 511-526.

Idem: Holy Rulers and Blessed Princesses: Dynastic Cults in Medieval Central Europe. Cambridge, 2002. Idem, The Ambivalent Model of Solomon for Royal Sainthood and Royal Wisdom, in: *The Biblical Models of Power and Law- Les modèles bibliques du pouvoir et du droit* Papers of the International Conference, ed. Ivan Biliarsky, Radu Păun. Bucharest, 2005, p. 75-92.

Idem, A Szent László-kultusz kialakulása [The origins of the St Ladislav cult], in: *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*, ed. Attila Zsoldos. Nagyvárad (Oradea), 2014, p. 7–39.

Klaniczay, Gábor - Edit Madas, La Hongrie, in Philippart, Guy. (ed.), *Hagiographies: Histoire internationale de la littérature hagiographique latine et vernaculaire en Occident des origines à 1550*. Turnhout, 1996. Vol. 2, pp., p. 103-160.

Kristó, Gyula, (1974) Legitimitás és idoneitás. Adalékok Árpád-kori eszmetörténetünkhöz. [Legitimacy and suitability. Contribution to our intellectual history in the age of the Árpáds], „Századok”, 108, p. 585–621.

Madas, Edit, (2000), ‘Species Priami digna est imperio’. Les enseignements d'un sermon du XIIIème siècle sur Saint Ladislav. “Acta antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae”, 40, p. 311–319.

Mályusz, Elemér, (1968) La chancelleire royale et la rédaction de chroniques dans la Hongrie médiévale. „Le Moyen Age“, 71, p. 59–70.

Marosi, Ernő, Der Heilige Ladislaus als ungarischer Nationalheiliger. Bemerkungen zu seiner Ikonographie im 14-15. Jahrhundert. “Acta Historiae Artium Hungariae”, 33/1987, p. 211–256.

Idem, *Between East and West. Medieval Representations of Saint Ladislav, King of Hungary*. "The Hungarian Quarterly", 36/1995, p. 102–110.

Mikó, Gábor, (2016), A "szent királyok törvényei". A kora Árpád-kori törvények fennmaradásának története. [‘The laws of the Holy Kings’. The history of the survival of laws from the early Árpád period] *Századok* 150, p. 319-340.

Miladinov, Marina, (2008), *Eremitism in Central Europe between East and West (Eleventh Century)*, Zagreb.

Newton, Stella Mary, Tomaso da Modena, Simone Martini, (1980), Hungarians and St. Martin in Fourteenth-Century Italy. "Journal of the Warburg and Courtauld Institutes", 43, p. 234-238.

Painter, Sidney (1962), *The Third Crusade, in: A History of the Crusades*. Ed.: Kenneth M. Setton. Philadelphia.

Poszler, Györgyi, (2000), Az Árpád-házi szent királyok a Magyar középkor századaiban. [The holy kings of the Árpád dynasty in the middle ages] in: *Történelem - kép: szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*, ed. Árpád Mikó, Katalin Sinkó. Budapest, p. 170-187.

Schmidt, Paul Gerhard, (1988), *Veritas naufragatur. Das Leben und die Taten König Haralds von England nach 1066*, in: *Fälschungen in Mittelalter*. Vol. 1. Hannover, p. 189–204. (MGH Schriften 33/1).

Slíz, Mariann, *Cults of Saints and Naming in Medieval Hungary, in Byzance et l'Occident: rencontre de l'Est et de l'Ouest*, ed. Emese Egedi-Kovács, Budapest, p. 233–242.

Smail, R. C., (1956), *The Crusading Warfare (1097–1163)*, Cambridge, 1956.

Solymosi, László, Szent László (2011), király somogyvári sírjának legendája [The legend of the tomb of St Ladislav in Somogyvár], in: *Magyar történettudomány az ezredfordulón. Glatz Ferenc 70. születésnapjára*, ed. Lajos Geceényi, Lajos Izsák. Budapest, p. 125–142.

Solymosi, László, 'Szent László, (2017), király sírja, kultusza és szentté avatása' (The tomb of St Ladislav, his cult and his canonization), in: *Szent király, lovagkirály. A Szent László--herma és a koponyaereklye*

vizsgálatai, ed. Lilla Alida Kristóf, Zoltán Lukácsi, and Lajos Patonay. Győr, p. 16–41.

Sólyom, Károly, (1982-83), *Trois portraits du Moyen Age*, “Études Finno-Ougriennes”, 17, p. 147-94.

Spencer, Stephen, (2017), ‘Like a Raging Lion’: Richard the Lionheart’s Anger during the Third Crusade in Medieval and Modern Historiography. “The English Historical Review”, Issue 556, 132, p. 495–532.

James R. Sweeny, (1981), *Hungary in the Crusades, 1169-1218*. “The International History Review”, 3, p. 467–481.

Szakács, Béla Zsolt, *Between Chronicle and Legend: Image Cycles of St Ladislas in Fourteenth-Century Hungarian Manuscripts*, in: *The Medieval Chronicle IV*, ed. Erik Kooper. Amsterdam – New York, p. 149–175.

Idem, *The Visual World of the Hungarian Angevin Legendary*. Budapest-New York, 2016.

Szovák, Kornél, (1993), *The Image of the Ideal King in Twelfth-Century Hungary (Remarks on the Legend of St Ladislas)*, in: *Kings and Kingship in Medieval Europe*, ed. Anne J. Duggan. London, p. 241–264.

Idem, *L’historiographie hongroise a l’époque arpadienne*, in: *Les hongrois et l’Europe: conquete et intégration*, ed. Sándor Csernus, – Klára Korompay. Paris-Szeged, 1999, p. 375–384.

Idem, *A váradi írásbeliség hagyománya [Literacy in the Chapter of Várad]*, in: Zsoldos Attila (szerk.) *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*. Nagyvárad (Oradea), 2014, p. 129–146.

Idem, *László-legendák. A csodás történetek háttere*. “Rubicon”, 27/2017: 9, p. 41-45.

Thoroczkay Gábor (2016), *Die Legendenliteratur und Geschichtsschreibung Ungarns bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*. “Bullettino dell’istituto Storico Italiano per il Medio Evo”, 118, p. 217–248.

Vargyas, Lajos, *Honfoglalás-előtti hagyományok Szent László legendájában [Nomadic tradition in the legend of St Ladislas]*, in: *Mezey, Athleta patriae*, pp. 11–18.

Veszprémy, László (1999), *Dux et praeceptor Hierosolimitanorum. König Ladislaus (László) von Ungarn als imaginärer Kreuzritter*, in: *The Man of Many Devices Who Wandered Full Many Ways. Festschrift in Honor of János M. Bak*, ed. Balázs Nagy, Marcel Sebők. Budapest-New York, 1999, p. 470–477.

Idem, *The Crusade of Andrew II, King of Hungary, 1217-1218. "Jacobus"*, 13-14/2002, p. 87-110.

Idem, *The Birth of a Structured Literacy in Medieval Hungary*, in: *The Development of Literate Mentalities in East Central Europe*, ed. Anna Adamska-Marco Mostert. Turnhout, 2004, p. 161-181.

Idem, *The Military History of Hungary from the first Contacts with Europe until the Battle of Mohács*, in: *Illustrated Military History of Hungary*, ed. Róbert Hermann. Budapest, 2012, p. 13–62.

Idem, *Korhűség és forrásérték a magyar Krónika egyes fejezeteiben [Historicity and authenticity in some chapters of the Hungarian chronicle]*, in: *Arcana Tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére*, ed. Attila Bárány– Kornél Szovák– Gábor Dreska. Vols. 1-2. Budapest-Debrecen, 2014, p. 809–824.

Vizkelety, András (1981), *Nomádkori hagyományok, vagy udvari-lovagi toposzok? Észrevételek Szent László és a leányrabló kun epikai és képzőművészeti ábrázolásaihoz [Nomadic traditions or courtly-chevaleresque models, Remarks about the narrative and figurative representations of St Ladislas and the Cuman raider]*. „Irodalomtörténeti Közlemények“, 85, p. 253–275.

Weiler, Björn (2000), *The 'rex renitens' and the Medieval Ideal of Kingship, ca. 900-ca. 1250. „Viator”* 31, p. 1–42.

Harald Wolter-von dem Knesebeck (2016), *Mittelbare Partizipation am Kreuzzug. Nord- und mitteldeutsche Bildzeugnisse nach dem Fall Jerusalems 1187. „Das Mittelalter“*, 21, p. 61–82.